

”Surut nurkkaan, taas saa tanssia!”

Suhtautuminen tanssikiellon kumoamiseen sotien jälkeisessä Suomessa

Saija Suominen
Pro gradu -tutkielma
Kulttuurihistoria
Historian, kulttuurin ja
taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Toukokuu 2018

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

SUOMINEN, SAIJA: ”Surut nurkkaan, taas saa tanssia!” Suhtautuminen tanssikiellon kumoamiseen sotien jälkeisessä Suomessa

Pro gradu -tutkielma, 65 s., 1 liites.

Kulttuurihistoria

Toukokuu 2018

Tiivistelmä

Analysoin tutkielmassani suomalaisten suhtautumista tanssikiellon kumoamiseen sotien jälkeen. Käytän laadullista sisällönanalyysia tulkitessani Helsingin Sanomien, Suomen Sosialidemokraatin ja Uuden Suomen mielipidekirjoituksia, pakinoita ja uutisia aiheesta. Tanssi-ilmoitusten analysoinnissa käytän määrällisen tutkimuksen menetelmää. Tutkielmani aikarajaus kestää välirauhan solmimisesta Lapin sodan päättymiseen.

Talvi- ja jatkosodan aikana Suomessa vallitsi tanssikielto, joka johti laittomaan tanssimiseen eli nurkkatansseihin. Suhtautuminen sodan aikaiseen tanssimiseen vaihteli hiljaisesta hyväksynnästä ankariin rangaistuksiin. Säännöstely ja pula-aika olivat vaikeuttaneet muita mahdollisuuksia nauttia vapaa-ajasta tai rentoutua.

Välirauhan solmimisen jälkeen tanssikielto purettiin asteittain. Ensimmäisessä vaiheessa marraskuun alussa sallittiin tunti tanssia ohjelmallisten iltamien jälkeen. Yleisölle ja järjestäjille ohjelma oli välttämätön paha, jonka jälkeen alkoi todellinen ilonpito.

Vuoden 1945 alusta tanssia koskeneet rajoitukset poistuivat ravintolatanssia lukuun ottamatta. Suomessa alkoi ennennäkemätön tanssi-into, jonka polttoaineena oli kyllästyminen säännöstelyyn ja sotaväsymys. Läheisyyden kaipuuta ja sotavuosien kokemuksia purettiin tanssilatioilla.

Osa suomalaisista koki tanssimisen sankarivainajien rienauksena juuri päättyneen sodan jälkeisenä ajankohtana. Sodan traumat olivat vielä liian tuoreet, jotta voitiin ymmärtää kevyttä huvittelua. Tansseihin yhdistettiin moraalien rappeutuminen, joka uhkasi koko kansakuntaa.

Tanssikysymykseen liittyi vahvasti valtiovallan halu ohjata kansalaisia vakavampien harrastusten ja arvojen pariin. Tätä pyrkimystä toteutettiin esimerkiksi verotuksen avulla.

Asiasanat: jatkosota, kotirintama, moraalit, sotarintama, tanssi, viihde

Sisällys	
1 Johdanto	1
1.1 Tutkimusaihe	1
1.2 Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	4
1.3 Menetelmät ja käsitteet	7
2 Tanssin vapauttaminen	10
2.1 Sotavuosien ajanvietepula	10
2.2 Tanssi kortilla	18
2.3 Tanssi-into ja sotaväsymys	26
3 Tanssi uhkaa kansakunnan ryhtiä	34
3.1 Isänmaan vakavat kasvot	34
3.2 Siveetön tanssi	41
3.3 Tanssi ja talous	50
4 Lopuksi	55
Lähteet	59
Liitteet	

1 Johdanto

1.1 Tutkimusaihe

Sota-aikana suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsivat poikkeusolot. Sota ei Suomessa mullistanut vain rintamalla taistelevien sotilaiden elämää, vaan yhtä lailla kotirintaman arki muuttui sodan takia. Muuttunutta arkea leimasi pelko ja epävarmuus tulevasta. Valtio puuttui kansalaisten elämään monin sellaisin tavoin, mitä rauhan aikana ei voisi vapaassa yhteiskunnassa kuvitellakaan.

Tämä oli mahdollista, sillä jo lokakuussa 1939 eduskunta hyväksyi suojelulain, joka mahdollisti normaalien kansalaisvapauksien rajoittamisen säännöksiensä avulla. Laki oli voimassa vuoden 1945 loppuun asti.¹ Kansalaisyhteiskunnan rajoittamista oli esimerkiksi nuorison ulkonaliikkumiskielto pimeään aikaan.² Toinen tällainen ihmisten arkeen ja yksityiselämään voimakkaasti puuttuva säännös oli sotien aikana voimassa ollut tanssikielto. Perustelut tanssikiellolle olivat pääasiassa moraaliset, mutta myös turvallisuusnäkökulma huomioitiin. Valtiovalta halusi todennäköisesti estää suuret ihmisjoukkojen kokoontumiset pommitusvaaran takia.³ Suomen tanssikielto ei ollut sotaa käyvien maiden joukossa täysin poikkeuksellinen ilmiö. Myös Virossa oli tanssikielto ja Unkarissa asetettiin rajoituksia tanssipaikkojen aukiololle. Saksassakin tanssipajakoja ja ravintoloita suljettiin sodan aikana, mutta perusteluina olivat taloudelliset seikat. Vaikka Ruotsi ei edes ollut sotaa käyvä maa, sielläkin korotettiin tanssien sisäänpääsykäräjä ja rajoitettiin tanssiaikaa ja -kertoja. Norjassakin suljettiin huvittelupaikkoja.⁴ Vuoden 1944 lopulla Suomessa uutisoitiin, miten tanssi kiellettiin Pariisissa yksityis- ja hyväntekeväisyystilaisuuksia lukuun ottamatta.⁵

Tanssikielto oli voimassa talvisodan ajan. Välirauhan aikana sai taas tanssia kuten ennenkin, mutta jatkosodan alettua kielto tuli jälleen voimaan.⁶ Suomen tanssikielto

¹ Tommila & Salokangas 1998, 231.

² Ks. esim. Alle 18-vuotiaiden ulkonaliikkumiskielto 21.30-6.00, HS 31.8.1944. Kesäkuukausina ulkonaliikkumiskielto oli voimassa 22.30-5.00.

³ Hakulinen & Yli-Jokipii 2007, 72.

⁴ Suikkanen 2007, 34-35.

⁵ Tanssi Pariisiin ravintoloissa kielletty, SSd 17.12.1944.

⁶ Sisäasiainministeriön päätös julkisten huvien toimeenpanoa rajoittavista yleisistä määräyksistä SAK n:o 447/1939; Sisäasiainministeriön päätös julkisten huvien toimeenpanoa rajoittavista yleisistä määräyksistä n:o 514/1941.

tulkittiin ankaraksi. Esimerkkinä ankaruudesta kerrottakoon, että hääparille sallittiin vain häävalssin tanssiminen, mihin vieraat saivat osallistua ainoastaan katsellen.⁷ Oliko tanssikielto kuitenkin niin tiukka? Se kyllä kielsi ehdottomasti julkisten tanssitilaisuuksien järjestämisen, mutta missä kulki raja yksityisen ja julkisen tilaisuuden välillä, jäi tulkinnanvaraiseksi. Häitä varten oli ainakin mahdollisuus anoa poliisin erikoislupaa, mutta sen myöntäminen riippui kyseisen viranhaltijan henkilökohtaisesta lain tulkinnasta. Kieltoon annettiin tarkennuksia sodan pitkittyessä⁸. Tavalliset suomalaiset eivät perehtyneet määräyksien sisältöön sanatarkasti, vaan uskoivat kaiken tanssimisen olevan yksiselitteisesti kiellettyä ja lain rikkomista. Viranomaiset eivät korjanneet kansalaisten käsitystä, sillä virheellinen tulkinta helpotti heidän valvontatyötään.⁹

Tanssikieltoa ei purettu välittömästi jatkosodan päätyttyä. Ensimmäinen liennytyks tapahtui lokakuun lopulla, kun sallittiin tunnin tanssi ohjelmallisten iltamien päätteeksi. Vasta juuri ennen vuodenvaihdetta tanssikielto kumottiin lopullisesti ravintoloita lukuun ottamatta. Ravintoloissa tanssikielto oli voimassa aina syyskuuhun 1948.¹⁰

Tähän aiheeseen ja ajankohtaan sijoittuu oma tutkielmani. Tutkin suomalaisten suhtautumista tanssimiseen heti sotien jälkeen. Mistä johtui suomalaisten valtava into päästä tanssilattialle? Miksi toiset taas yhä vastustivat tanssimista, vaikka sota oli vihdoin ohi? Tutkin ilmiötä sota-ajan kontekstissa erityisesti sotaväsymyksen ja sotatrauman kautta. Ajallisesti tutkielmani ajoittuu välirauhan solmimisesta Lapin sodan päättymiseen eli syyskuusta 1944 huhtikuun 1945 loppuun.¹¹ Perustelen aikarajausta sillä, että sen loppuun mennessä tanssikeskustelu oli vaimennut, eikä sota-aika ollut enää relevantti perustelu tanssiin suhtautumiselle, oli se sitten myönteistä tai kielteistä.

Tutkielmani koostuu johdannon ja loppuluvun lisäksi kahdesta käsittelyluvusta. Etsin tanssi-innostuksen syitä sekä kotirintaman että rintaman sotaväsymyksestä. Säännöstely taas oli yksi suurimmista sotaväsymyksen aiheuttajista. Ensimmäisessä käsittelyluvussa

⁷ Niiniluoto 1994, 40; Pesola 1996, 108.

⁸ Asetus julkisista huveista maaseudulla annetun asetuksen muuttamisesta SAK n:o 684/1943.

⁹ Suikkanen 2012, 63, 76.

¹⁰ Pesola 1996, 110-112.

¹¹ Lapin sodan virallisena päättymispäivänä pidetään 28.4.1945, jolloin viimeiset saksalaiset sotilaat olivat poistuneet Suomesta, ks. esim. Viimeiset laukaukset on ammuttu, SSd 30.4.1945.

tarkastelen ensin sota-ajan ajanvietemahdollisuuksia ja sitä, miten säännöstelystä seurasi viihdepula. Sodan päättymisen jälkeen tanssiminen vapautettiin säännöstellen vähän kerrallaan. Samalla tavalla ja samaan aikaan tapahtui kyllästyneiden sotilaiden kotiuttaminen rintamalta. Lopuksi tarkastelenkin siis sotaväsymyksen ja yleisen mielialan yhteyttä tanssi-innostukseen. Toisessa käsittelyluvussa tarkastelun kohteena on tanssin vastustaminen. Pyrin tuomaan esille, miksi tanssiminen koettiin trauman kokeneelle isänmaalle sopimattomaksi tai jopa suorastaan vaaralliseksi. Tutkin myös sitä, miten talouskysymykset kietoutuivat tanssimiseen.

Helsingin yliopiston historian professori Henrik Meinander on epäillyt, että 1944 on Suomen historian tutkituin vuosi.¹² Sotahistoria kiinnostaa niin tutkijoita kuin suurta yleisöäkin, ja uusia teoksia ilmestyy säännöllisesti. Sotahistorian aihepiiri käsitetään nykyään laajemmaksi kuin vain varsinaiset sotatapahtumat ja sotilaiden näkökulma. Uusi sotahistoria on kiinnostunut entistä laajemmasta aihepiiristä ja kotirintaman suhteen riittää vielä tutkittavaa.¹³ Tähän uuden sotahistorian ja arjen historian yhtymäkohtaan sijoittuu oma tutkielmani. Tutkielmassani haluan nostaa esiin sota-ajan ja tavallisen arjen välisen suhteen. Mielestäni tavallisen arjen ja elämän tutkiminen sodan rinnalla on perusteltua. Kaiken sodasta johtuvan vakavuuden ja menetyksien keskellä myös iloittiin ja nautittiin elämästä. Ihmiset eivät sodankaan aikana eläneet viranomaisten ankarien määräyksien mukaan, kuten tanssikieltoon suhtautumisestakin voidaan päätellä. Sodan aikainen nauru ja ilonpito ovat silti monesti jääneet piiloon sotien jälkeisessä muistelussa kuin myös tutkimuksessa.¹⁴

Nykyään aika vaikuttaa olevan suotuisa tutkia sotaan liittyviä kevyempiäkin teemoja, kuten esimerkiksi Sari Näreen tutkimus¹⁵ sota-aikaisesta seksistä osoittaa. Aiheiden monipuolistumiseen lienee vaikuttanut tutkimusten suuri määrä ja sen myötä kiinnostus löytää uusia aiheita ja näkökulmia. Suuri kunnioitus sotasukupolvia kohtaan on aiempina vuosikymmeninä voinut aiheuttaa itesesensuuria myös tutkijoiden keskuudessa. Sittemmin sotaveteraanien suuri poistuma keskuudestamme on antanut tilaa uusille

¹² Meinander 2009, 8.

¹³ Teräs, Keskinen & Seppälä 2012, 7-9.

¹⁴ Kinnunen 2008b, 132-133.

¹⁵ Näre 2016.

tutkimusaiheille. Tuskin kukaan enää pitää tutkielmani aihetta sankarivainajien halventamisena.

1.2 Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Tutkielmani alkuperäislähteenä on kolmesta sanomalehdestä keräämäni aineisto. Lehdet ovat *Helsingin Sanomat*, *Uusi Suomi* ja *Suomen Sosialidemokraatti*. *Helsingin Sanomat* oli tutkimusajankohtana levikiltään Helsingin alueen, ja koko Suomen, suurin sanomalehti. *Uusi Suomi* oli levikiltään toiseksi, ja *Suomen Sosialidemokraatti* kuudenneksi suurin.¹⁶ Säännöstelytalous koski ehdottomasti myös vientimarkkinoilla erittäin kysyttyä sanomalehtipaperia, minkä takia kaikki sanomalehdet joutuivat tinkimään sivumääristään tai ilmestymiskerroistaan. Paperin lisäksi pulaa oli myös painomusteista ja ladontatarvikkeista.¹⁷ *Helsingin Sanomat*, *Uusi Suomi* ja *Suomen Sosialidemokraatti* ilmestyivät tutkimusajankohtanani kuitenkin päivittäin.¹⁸ Käytössä ollut paperimäärä on kuitenkin omin silmin havaittavissa: pienimmän levikin lehdessä on muun muassa pienimmät marginaalit ja otsikkojen kirjainkoot.

Valitsemistani lehdistä *Helsingin Sanomat* ja *Uusi Suomi* edustavat porvarillista puoluekantaa, vaikka *Helsingin Sanomat* virallisesti ilmoittikin itsensä sitoutumattomaksi ja oli vapaamielisempi kuin konservatiivinen *Uusi Suomi*, joka oli virallisesti Kokoomus-puolueen äänenkannattaja. *Suomen Sosialidemokraatti* oli luonnollisesti sosiaalidemokraattien sanomalehti.¹⁹ Näiden aineistovalintojen avulla sain lähteikseni näkemyksiä yhteiskunnan molemmilta laidoilta.

Aineisto koostuu pääosin mielipidekirjoituksista. Kaikki kolme lehteä julkaisivat lukijoiden mielipidekirjoituksia niille varatulla palstalla. *Helsingin Sanomissa* tämä lehden osio oli nimeltään ”Yleisöltä” (Y), *Uudessa Suomessa* ”Lähetettyjä kirjoituksia” (LK) ja *Suomen Sosialidemokraatissa* ”Lähetettyjä” (L).²⁰ Lähdekriittisistä syistä käytän alaviitteissä suluissa mainittuja lyhenteitä, jotta mielipidekirjoitukset voi helposti erottaa uutisista ja toimitetuista lehtijutuista.

¹⁶ Perko 1988, 78.

¹⁷ Tommila & Salokangas 1998, 239-241.

¹⁸ Perko 1988, 53-59.

¹⁹ Perko 1988, 78.

²⁰ Ks. esim. HS 22.1.1945; SSd 4.10.1944; US 4.12.1944.

Sanomalehtien suhteen säännöstelyssä ei ollut kyse vain materiaalisista seikoista, vaan myös henkisestä säännöstelystä eli sensuurista. Sensuuri iski tiukimmin ulkopoliittisiin ja sotilaallisiin asioihin sekä hallituksen ja viranomaisten arvosteluun, mutta ohjeena oli myös olla korostamatta Suomen sisäisiä ongelmia ja erimielisyyksiä, joihin ajattelen tanssikieltokysymyksenkin kuuluvan. Valtiojohtoisen sensuurin lisäksi sota-ajan toimittajat harrastivat itesesensuuria eli jättivät kyseenalaiset aiheet kokonaan käsittelemättä tai käsitteivät niitä hyvin varoen. Sensuuri oli voimassa syksyyn 1947 eli lopullisen rauhansopimuksen allekirjoittamiseen asti.²¹ Mielestäni on oletettavaa, että myös mielipidekirjoituksia on sensuroitu eli jätetty julkaisematta. Yhtä todennäköistä on, että itesesensuuri koski myös lehden lukijoita eli moni erityisesti tanssihaluihin liittynyt mielipidekirjoitus on sen takia jäänyt kokonaan kirjoittamatta. Eräs aikalainen totesikin vuonna 1943, että sodan kokenut ihminen ei alentunut ”jauhamaan” nurkkatansseista tai radio-ohjelmistosta.²² Lähteideni perusteella asia ei tosin ollut aivan näinkään, sillä myös rintamalta palanneet ottivat osaa keskusteluun.

Mielipidekirjoitusten lisäksi lähteitani ovat aihetta käsittelevät uutiset, tanssitilaisuuksien mainokset, pakinat ja piirretyt kuvat. Pakinoitsijat kirjoittivat nimimerkeillä, mutta heidän henkilöisyytensä oli siitä huolimatta yleisessä tiedossa. Tutkielmani kannalta heidän taustojensa selvittäminen ei ole olennaista, mutta siitä huolimatta olen muutamalla sanalla avannut kirjoittajan taustaa alaviitteissä.

Uudessa Suomessa alkoi marraskuussa 1944 vilkas mielipiteenvaihto *Tanssin hurma ja mihin se vie* -vihkosesta.²³ Kyseessä oli suomalaisen rovasti M.I. Kuusen kirjoittama selostus amerikkalaisesta Tanssisalista helvettiin -teoksesta. Koska kyseinen vihkonen oli mielipiteenvaihdon keskiössä, johon osallistui myös tekijä itse, olen ottanut sen valikoiduin osin osaksi lähdeaineistoani. Tutkielmani kannalta olennaisia ovat suomentajan esipuhe ja jälkisanat, jotka koskevat Suomen tilannetta. Samaan keskusteluun liittyi *Viihka*-aikakauslehdessä 1945 ilmestynyt artikkeli ”Tanssin hurma”, jossa käsiteltiin yleisönosastokirjoittelua.

Tutkielmani alkuperäisaineistoa ovat myös asiaa koskevat lait, asetukset ja päätökset.

²¹ Tommila & Salokangas 1998, 232-239.

²² Lähteenmäki 2002, 176.

²³ LK: Tanssiaisista helvettiin, US 21.11.1994.

Sekundaarisina alkuperäislähteinä käytän tutkimusajankohtana tansseissa esiintyneiden iskelmälegendojen elämäkertoja. Legendan titteliä kantavat Esa Pakarinen, Reino Helismaa, Olavi Virta ja Toivo Kärki sekä Dallapé-orkesteri.

Käytössäni on eri teemoihin lukeutuvaa tutkimuskirjallisuutta. Aiheeseeni läheisimmin liittyvä tutkimuskirjallisuus käsittelee sota-ajan viihdettä mukaan lukien tanssin. Pelkästään tanssikieltoa käsittelevää tutkimusta on olemassa niukasti. Tanssilavakulttuurin synnyn näkökulmasta aihetta käsittelee Sakari Pesola artikkelissaan Tanssikiellosta lavatansseihin Suomen Historiallisen Seuran julkaisussa *Rillumarei ja valistus – kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa*²⁴. Tämän lisäksi Merita Suikkanen on kirjoittanut tanssikiellosta Suomen historian gradun²⁵ ja laatinut sen pohjalta artikkelin Turun yliopiston Suomen historian julkaisuun *Häkäpöntöistä nurkkatansseihin – Arjen ilmiöitä sota-aikana*. Molemmissa julkaisuissa Suikkanen selittää tanssi-innostusta eskapismien kautta. Näkökulman lisäksi ajallinen painopiste poikkeaa omasta tutkielmastani keskittymällä nimenomaan tanssikiellon rikkomiseen sota-aikana. Suikkanen määrittelee arjen niin tiukasti, että vapaa-ajanvietto ei siihen kuulu. Itse ajattelen tanssimisen ja muun vapaa-ajanvieton olevan olennainen osa ihmisen arkea. Näitä artikkeleita lukuun ottamatta voidaan todeta, että tanssiaihetta ei ole tutkittu muuten kuin sivuten sotaviihdettä ja kotirintamaa käsittelevän tutkimuksen yhteydessä, kuten esimerkiksi Maarit Niiniluodon teoksissa.

Toisen tutkimuskirjallisuusryhmän muodostavat sota-ajan säännöstelytaloutta, pula-aikaa ja kotirintaman arkea koskevat tutkimukset. Mainittakoon niistä erityisesti Ville Kivimäen ja Anssi Männistön *Sodan särkemä arki* sekä *Sodassa koettua* -teossarjan artikkelit. Miesten ja naisten välisiä suhteita sotavuosina ovat tutkineet Sari Näre ja Jenni Kirves.

Kolmannen ryhmän tutkimuskirjallisuus käsittelee sotaväsymystä, sotatraumaa, moraalialia ja mielialoja sodan aikana ja erityisesti sen juuri päätyttyä. Ville Kivimäki on kirjoittanut

²⁴ Sama artikkeli on julkaistu nimellä Kun suomalaiset äänestivät jaloillaan – Toisen maailmansodan tanssikiellosta tanssilavojen kukoistukseen, Turun yliopiston kulttuurihistorian julkaisussa *Hetkiä historiassa*.

²⁵ Suikkanen 2007.

paljon näistä teemoista. Omalle tutkielmalleni niistä oleellisimmaksi nousee *Hämärä horisontti, avautuvat tulevaisuudet – Suomalaissoviilaat ja syksyn 1944 tunnemaismat* -artikkeli sekä Henrik Meinanderin *Suomi 1944: Sota, yhteiskunta ja tunnemaismat*.

Lisäksi käyttämäni tutkimuskirjallisuuteen kuuluu sanomalehdistön ja populaarimusiikin historiaa käsitteleviä teoksia.

1.3 Menetelmät ja käsitteet

Tutkimusmenetelmänäni toimii laadullinen sisällönanalyysi. Alkuperäislähteideni analyysin ja tulkinnan avulla pyrin tutkimaan ilmiön – sodan jälkeisen tanssimisen – kuvaamiseen ja syvälliseen ymmärtämiseen.²⁶ Pyrin selittämään toisiinsa nivoutuneet tapahtumaketjut sotaväsymyksestä tanssi-innostukseen ja sotatraumasta tanssin vastustamiseen aineistosta tekemiäni johtopäätösten myötä.²⁷ Tutkielmaani sisältyy myös pieni määrällisen analyysin osio tanssi-ilmoituksien lukumäärän suhteen. Sen avulla pystyn syventämään tulkintaani tanssien suosiosta.

Vaikka tutkin ilmiötä, joka oli osittain laitonta ja paheksuttua, se ei silti ollut yhteiskunnassa vaiettu tai hävetty aihe. Suurin osa mielipidekirjoituksista on lähetetty nimimerkin takaa, joten kirjoittajien henkilöllisyys pysyy täysin tunnistamattomana. Näin ollen eettistä pulmaa lähdeaineistoani kohtaan ei synny. Omalla nimelläni kirjoittaneet ovat tehneet sen mitä ilmeisimmin vapaasta tahdostaan pyrkimyksensä tuoda oma mielipiteensä tieteen tahtoon julkiseksi. Sotien jälkeiseen mielipidekirjoitteluun liittyy myös suurempi harkinta verrattuna esimerkiksi nykypäivän internetin keskustelupalstoihin. Viestin kirjoittamisen jälkeen se oli postitettava tai toimitettava henkilökohtaisesti lehden toimitukseen, joten koko prosessi kertoo vakaasta halusta saattaa mielipiteensä kaikkien nähtäville.

Yleisiksi tansseiksi luokittelen tanssit, jotka olivat kaikille avoimia. Sen sijaan tanssit, joihin osallistumiseen vaadittiin kutsu- tai osakuntakortti, pöytävarausta tai jäsenyys tiettyyn yhdistykseen tms. jäävät tutkielmani ulkopuolelle, eikä niitä ole huomioitu tanssi-ilmoitusten määrässä.

²⁶ Kananen 2014, 18-20.

²⁷ Alasuutari 2014 (1993), 39.

Sotaväsytysmyksellä tarkoitan sitä kotirintamalla ja sotilaiden keskuudessa vallinnutta totaalisen kyllästymisen tilaa, johon pitkät sotavuodet olivat johtaneet. Aselepo ja rauha solmittiin syyskuussa, mutta sotilaiden kotiutus tapahtui vasta marraskuussa. Kesän suurtaisteluiden ja kotiutumisen välille jää usean kuukauden jakso, jota on tutkittu vasta vähän.²⁸ Tuona aikana sotaväsytysmyks kasvoi huippuunsa, ja uskonkin kyseisten kuukausien tunnelman olleen avainasemassa tutkiessani syksyn tanssi-innostusta.

Sotilaille kotiin pääsyn odotus oli tuskaista. Tunnelmaa kuvaa hyvin *Rauhaton rauha* -teoksessa julkaistu lainaus alikersantti T.H.:n kirjeestä:

”Ei minulle entistä ihmeenpää kuulu, vituttaa vain tämä meininki niin, että ei tahdo omiin nahkoihinsa sopia. Ei siitä siviiliin pääsystä meillä ainakaan ole mitään tietoa, sitten se kuitenkin alkaa olla varmaa kun täyttyy vuosiluku 2000.”²⁹

Henrik Meinanderin mukaan sodan päättyessä lähes kaikki suomalaiset olivat äärimmäisen uupuneita sotaan, ja koviin rauhanehtoihin suostuminen hyväksyttiin. Kaikkien kokemus sodasta oli erilainen ja kaikista tunteista, peloista, ajatuksista kutoutui verkko, jota Meinander kutsuu tunnemaisemaksi.³⁰ Tämän tunnemaiseman keskellä tanssiminen sai aikaan hyvin erilaisia reaktioita, jotka tulevat tutkielmassani esiin.

Ville Kivimäki on todennut, että henkisen trauman määrittely on vaikeaa. Lähes jokainen rintamasotilas koki ”suurta pelkoa, väkivaltaa, menetyksiä, stressiä ja uupumusta” ja ne jättivät heihin jälkensä. ”Suru, ahdistus, sääli ja häpeä eivät ole sairauksia, vaan inhimillisiä tunteita.” Milloin ne pitäisi tulkita traumaattisiksi?³¹ Tutkielmalleni ei ole olennaista sotatrauman lääketieteellinen diagnosointi. Virallisen posttraumaattisen stressihäiriön määritelmän sijaan trauma-sanaa käytetään nykyään arkikielessä kuvaamaan monenlaisien epämieluisien kokemusten jättämiä ei-toivottuja muistijälkiä. Trauma-sanan nykyinen psykologinen selitys onkin ”mielen haava”.³²

²⁸ Kivimäki 2016a, 73-74.

²⁹ Kivimäki 2016a, 88.

³⁰ Meinander 2009, 23.

³¹ Kivimäki 2013, 128.

³² Kivimäki & Männistö 2016, 174.

Lähdeaineistossani aikalaiset viittasivat sodan aiheuttamiin negatiivisiin kokemuksiin ja muistoihin ilmaisuilla ”ajan vakavat kasvot” ja ”sodan aiheuttamat haavat”.³³

³³ Ks. esim. Tanssista, SSd 5.12.1944; Eero: ”Ajan kasvot” ja nuoriso, HS 8.2.1945.

2 Tanssin vapauttaminen

2.1 Sotavuosien ajanvietepula

Säännöstely tarkoittaa tässä tutkielmassa jakelusäännöstelyä eli kansalaisille asetettuja ostorajoituksia.³⁴ Suomi ei ollut toisen maailmansodan aikana ainoa valtio, joka joutui turvautumaan säännöstelyyn, sillä jopa sodan ulkopuolelle jääneessä Ruotsissa oli säännöstelyjärjestelynsä. Suomessa säännöstely koski elintarvikkeiden lisäksi hyödykkeitä kuten esimerkiksi tekstiilejä ja polttoainetta.³⁵ Jo ennen jatkosodan alkua alettiin säännöstellä kahvia, sokeria ja bensiiniä. Yhteensä erilaisia säännöstelykortteja oli sodan aikana ja sen jälkeen käytössä 162 kappaletta, tosin ei kaikki yhtä aikaa. Säännöstelyjen elintarvikkeiden tai hyödykkeiden lukumäärä on vieläkin suurempi, sillä samaan korttiin saatettiin yhdistää useampia tuotteita.³⁶ Niukkuus ja suoranainen pula vaikuttivat voimakkaasti myös kansalaisten ajanvietemahdollisuuksiin. On ymmärrettävää, että tilanteessa, jossa joudutaan ponnistelemaan kansalaisten ja valtion välttämättömien elintarpeiden takaamiseksi, ei huvielämän tarpeilla ole juuri painoarvoa.

Ravintolatoiminta katsottiin ylellisyydeksi ja sitä säännösteltiin tiukasti. Säännöstely koski aukioloaikoja, tarjolla olevia ruokia ja hintoja.³⁷ Esimerkiksi lihaa sai vuosina 1941–44 tarjoilla vain neljänä päivänä viikossa ja perunatkin oli keitettävä kuorineen. Liha saattoi sisältää riistaa, jota toimittivat salametsästäjät. Ravintolassa ruokailu verotti asiakkaan ostokuponkeja samalla tavoin kuin kaupassa asiointi. Kaupunkilaisilla oli käytössään rahaa, mutta ei juuri mahdollisuuksia kuluttaa sitä. Siksi ravintolat ja kahvilat olivat harvoina ajanviettopaikkoina suosittuja. Ravintolat myivät pimeitä annoksia määräyksistä välittämättä ja kävivät mustan pörssin kauppaa elintarvikkeilla.³⁸ Kahviloissa nuoret joivat kuumaa mehua ja söivät rukiiseen leivottuja leivoksia, jotka verottivat kukkaron lisäksi leipäkorttia.³⁹ Makeannälkä olikin vaikea tyydyttää sodan aikana. Sokeri ja siirappi olivat ensimmäisiä säännöstelyn alaisia elintarvikkeita. Leipomoille ja keksitehtaille ei sokeria riittänyt enää 1942 jälkeen ja makeisten valmistus

³⁴ Pihkala 2002, 84.

³⁵ Jaatinen 2004, 9-12.

³⁶ Jaatinen 2008, 115-118.

³⁷ Sillanpää 2002, 79-82.

³⁸ Pihkala 2002, 92; Sillanpää 2002, 82; Jaatinen 2008, 124.

³⁹ Jaatinen 2008, 131.

jouduttiin kokonaan lopettamaan kesällä 1943. Marmeladit, hillot ja mehut makeutettiin lopulta keinotekoisilla makeutusaineilla, jotka olivatkin suosittu salakuljetusartikkeli erityisesti Pohjois-Suomessa.⁴⁰ Sokeri-, voi- ja jauhopula tarkoitti sitä, että vuotuisiin juhlapyyhiin tai perhejuhliin valmistautuminen oli huomattavan vaikeaa. Usein tarjoilut jäivätkin varsin arkisiksi.⁴¹

Onnistuiko rentoutuminen nautintoaineiden avulla sota-aikana? Nautintoaineilla ei ollut merkitystä kansalaisten ravitsemisessa, mutta mielialoihin niillä oli suuri vaikutus.⁴² Tupakka oli sokerin ja kahvin lailla tuontituote. Jonkin verran sitä viljeltiin myös itse, vaikkakin se oli erittäin työlästä. Vaiva kuitenkin palkittiin, sillä kotimaiset tupakkatehtaat ostivat mielellään kotiviljelijöiden sadon. Tupakan jakelun etusijalla olivat rintamalla olevat miehet. Heidän päiväannoksensa oli kolme tupakkaa päivässä, ja oikeus ostaa kaksi laatikollista viikoittain. Kotirintamalla tupakoimattomat palkittiin ylimääräisellä sokeriannoksella, jotta tupakan riittäminen turvattaisiin. Tupakasta tuli silti merkittävä salakaupan ja mustan pörssin tuote, niin kotona kuin rintamallakin.⁴³

Alkoholin säännöstelyssä Suomessa on pitkät perinteet, aina 1600-luvun kirkkolaista kieltolain kumoamiseen vuonna 1932.⁴⁴ Sota-aikana alkoholin myyntiä säännöstelivät aluksi maaherrat, myöhemmin Alkon hallintoneuvosto.⁴⁵ Alkoja oli vain harvoissa kaupungeissa⁴⁶ ja niiden aukioloaikoja supistettiin. Lisäksi sotatoimien läheisyydessä sijaitsevista kunnissa armeija määräsi alkoholin myyntikiellon.⁴⁷ Viinejä ja väkeviä juomia ei tuotu sodan aikana Suomeen. Vahva olut oli säännöstelyn alainen eli sitä sai ostaa leipäkortilla vuoteen 1943 asti, jonka jälkeen sitä ei enää valmistettu eikä myyty.⁴⁸ Säännöstelyä perusteltiin viljapulalla, mutta myös Alkon raittiuspyrkimyksillä oli vahva osuus säännöstelyyn.⁴⁹ Viljan, hiivan ja perunan sijaan viinaa valmistettiin selluteollisuuden sulfiittispriistä. Sulfiittiviinaa kutsuttiin kansan suussa tikkuviinaksi.⁵⁰ Sotilaat haluttiin pitää erossa viinasta, mutta suomalaisen alkoholikulttuurin huomioon

⁴⁰ Pihkala 2002, 90-91.

⁴¹ Jaatinen 2008, 130.

⁴² Pihkala 2002, 90.

⁴³ Jaatinen 2004, 30-31.

⁴⁴ Peltonen 1997, 9, 17-18.

⁴⁵ Jaatinen 2008, 130-131.

⁴⁶ Alkoja oli Suomessa 78 kpl vuonna 1940. Ks. Pulkkinen & Wist 2017.

⁴⁷ Jaatinen 2004, 49.

⁴⁸ Pihkala 2002, 91.

⁴⁹ Sillanpää 2002, 79.

⁵⁰ Pulkkinen & Wist 2017, 35.

ottaen tehtävä vaikuttaa jälkikäteen arvioituna mahdottomalta. Alkoholista kulkeutui rintamalle sotilaiden lomien myötä, vaikka lomalta palaavat, usein humalaiset, sotilaat joutuivatkin viinatarkastukseen.⁵¹ Isänmaa jakoi rivimiehille alkoholia, ”leikattua konjakkia” eli jaloviinaa, vain erityisissä juhlatilanteissa kuten jouluna ja Mannerheimin syntymäpäivinä. Komentajat ja takaportaiden miehet pystyivät hankkimaan alkoholia etulinjan sotilaita helpommin. Jotta laitton viinakauppa vähenisi, sallittiin sodan pitkittyessä alkoholin myynti myös sotatoimialueella. Upseerit saivat ostaa alkoholia litran kuukaudessa, muut vain puoli litraa.⁵² Laillisen viinan ohella valmistettiin kiljua ja pontikkaa. Rintamalla tätä harrastettiin erityisesti pitkän asemotavaiheen aikana. Paremman puutteessa turvaututtiin vaarallisiinkin viinankorvikkeisiin. Autojen jäähdytysnesteiden juomiseen kuoli jopa useampia sotilaita, ja myös polttopullojen sisältöä tai moottoribensiinistä tislattua alkoholia juotiin.⁵³

Pohjois-Suomessa sijainneet joukot muodostivat poikkeuksen alkoholin suhteen. He olivat saksalaismuonituksen alaisia ja saivat alkoholia säännöllisesti, jouluisin jopa viinipullon mieheen. Saksalaiset olivat omavaraisia alkoholin suhteen ja jakoivat sitä sotilailleen viikoittain. Suomalaiset saivat osansa hieman harvemmin, noin kerran kuukaudessa.⁵⁴

Miten kulttuuritarjonta palveli suomalaisten viihdytystoiveita sotavuosina? Yleinen vitsi kuului, että kaikkea muuta säännösteltiin paitsi etikkaa, tulitikkuja ja elokuvalippuja. Elokvat keräsivät poikkeuksellisen yleisön kotirintamalla. Sodan aikana jokainen kotimainen elokuva keräsi keskimäärin 400 000 katsojaa. Näytökset myytiin nopeasti täyteen, joten lippujonot olivat pitkät jo hyvissä ajoin ennen elokuvan alkua.⁵⁵ Lippuihin liitettiin useita lisäveroja, mutta niistä huolimatta hinnat pysyivät kohtuullisina. Ilmahälytyksen tullessa näytös keskeytettiin ja ihmiset pakenivat lähimpään pommisuojaan. Vaaran ollessa ohi elokuvan katselua jatkettiin, mikäli teatteri vain oli säilynyt ehjänä. Miten sota ja säännöstely vaikuttivat elokuvaan? Kotimaisten elokuvien lisäksi nähtävillä saatiin sodasta huolimatta yhdysvaltalaisia ja myös saksalaisia elokuvia.

⁵¹ Pulkkinen & Wist 2017, 49-51.

⁵² Pilke & Kleemola 2015, 45-47.

⁵³ Pulkkinen & Wist 2017, 81-83.

⁵⁴ Pulkkinen & Wist 2017, 38-40.

⁵⁵ Niiniluoto 1994, 58-59.

Sen sijaan brittiläiset ja neuvostoliittolaiset elokuvat jäivät pois ohjelmistosta.⁵⁶ Kotimaisella elokuvatuotannolla oli omat sodasta johtuvat haasteensa. Raakafilmistä oli jatkuvaa pulaa, vaikka sitä olikin tilattu runsaasti vuodeksi 1940 suunniteltuja olympialaisia⁵⁷ varten. Säännöstelystä ja pulasta kärsittiin kameran edessä ja takaa, puvustamot eivät saaneet tarpeeksi kankaita ja näyttelijät olivat rintamalla.⁵⁸ Myös sotasensuuri vaikutti siihen, millaisia elokuvia kansa pääsi katsomaan. Tietyt aiheet ja ajan kuvaukset eivät olleet suosiossa, ja niinpä 88 sotavuosina valmistuneesta elokuvasta vain 12 perustui ajankohtaisiin aiheisiin.⁵⁹ Sotilaat pääsivät elokuvaan pääosin lomillaan, mutta myös rintamalle noin 3-5 kilometrin päähän etulinjasta pystytettiin elokuvateattereita.⁶⁰ Yksiköiden omien valistusupseereiden lisäksi rintamalla oli kiertäviä elokuvakoneenkäyttäjiä. Loppuvuodesta 1941 armeijan viihdytysosasto lähetti rintamille lähes sata kopiota sotakatsauksia ja 15 elokuvaa.⁶¹

Ennen talvisotaa maassa oli lähes 7000 ammatti- tai harrastelijanäyttämöä, mutta sodan aikana toiminnassa oli vain noin kolmekymmentä. Jatkosodan aikana teatteritoiminta kuitenkin piristyi ja perinteisen toiminnan ohella suurin osa teattereista lähti kiertämään maaseutua ja rintamaa aina etulinjaa myöten. Myös pysyviä rintama- ja sotateattereita perustettiin armeijan toimesta. Viimeinen rintamateatteri toimi marraskuuhun 1944 saakka, kun muut oli evakuoitu jo kesäkuussa.⁶²

Jatkosodassa armeija vastasi myös itse sotilaiden ikäväntorjunnasta. Valtion tiedoituslaitos perusti viihdytysosaston kesäkuussa 1941 ja ensimmäinen viihdytyskiertue lähti sotatoiminta-alueelle jo heinäkuussa. Syksyllä viihdytysosasto siirtyi päämajan alaisuuteen, mikä entisestään vilkastutti toimintaa. Joulukuussa rintamalle lähti yli sadan viihdyttäjän joukko Suomen viihde-elämän kermaa laidasta laitaan. Tarjottu viihde oli yhdistelmä kansan-, populaari- ja korkeakulttuuria⁶³. Kiertueilla oli musiikkia sekä iskelmä- ja oopperalaulua ja lausuntaa, näytelmiä ja sketsejä sekä tanssia ja taikatemppuja. Viihdytyskiertueet nauttivat valtavaa suosiota, eikä niitä kaikkien

⁵⁶ Jaatinen 2004, 44-45.

⁵⁷ Näre 2008b, 26-29.

⁵⁸ Niiniluoto 1994, 63.

⁵⁹ Sedergren 2009, 177.

⁶⁰ Kivimäki & Männistö 2016, 21; Niiniluoto 2002, 214.

⁶¹ Pilke & Kleemola 2015, 180.

⁶² Niiniluoto 1994, 78-79, 90, 95-97.

⁶³ Niiniluoto 1994, 53.

mielestä ollut koskaan tarpeeksi. Myös kotirintama sai osansa viihdytyskiertueista, sillä rintamalta päin vieraili asemieskuoroja, joita perustettiin yli kaksisataa⁶⁴, ja soitinyhtyeitä esiintymässä kotiseuduilla.⁶⁵

Musiikista nauttiminen oli yksi ajanvietteen muoto. Sodan alkuvaiheessa kotimainen äänilevyjen tuotanto melkein lakkasi, mutta jatkui myöhemmin hiljalleen.⁶⁶ Saksasta tuotiin Suomeen 84 000 kiloa äänilevyjä asemasodan aikana.⁶⁷ Pitkästi musiikista nauttiminen oli kuitenkin radion varassa. Yleisradio sai moitteita liian vakavasta ja ankeasta ohjelmistostaan. Sotilaat toivoivat radioon tanssi- ja ravintolamusiikkia sekä toivekonsertteja. Marssi-, urku- ja sinfoniamusiikki eivät tarjonneet heille kaipaamaansa iloa tai virkistystä.⁶⁸ Yleisradio soitti koko vuoden 1940 aikana vain alle 5 tuntia tanssimusiikkia ja jatkosodankin aikana sen osuus oli 0,2 prosenttia soitetusta musiikista.⁶⁹ Eräs alikersantti lähetti Yleisradiolle toiveen yli 30 miehen nimissä. He pyysivät tanssimusiikkia, revyytä ja muuta kevyttä ohjelmaa jaksakseen ja säilyttääkseen mielensä tasapainon muutamina vapaahetkinään.⁷⁰ Toiveeseen vastasivat rintamaradiot, joista ensimmäinen ja suurin oli Aunuksen radio, joka perustettiin elokuussa 1941. Rintamaradioiden kuuluvuusalue oli rajattu ja ne esittivät Yleisradion tarjonnasta valittujen ohjelmien lisäksi joukoille itse tekemäänsä viihteellistä ohjelmaa.⁷¹ Sellaista olivat muun muassa kuuluttajien toivelevykonserdit ja pakinoijien jutustelut. Rintamaradiot olivat päämajan alaisten tiedotuskomppanioiden toimintaa, joten niissäkään sana ei ollut täysin ”vapaa”. Annetuista huomautuksista päätellen sopimattomana pidettyä kielenkäyttöä ja ohjelmavalintoja pääsi silti joskus ilmoille.⁷² Esimerkiksi Reino Helismaan sanoitukset koettelivat sopivuuden rajoja, mutta koska kyseisillä lauluilla oli selvästi sotilaiden mielialaa kohottava vaikutus, pitivät omat esimiehet aina Helismaan puolta.⁷³

⁶⁴ Häyrynen 2009, 138.

⁶⁵ Pilke & Kleemola 2015, 165-167, 171.

⁶⁶ Jalkanen & Kurkela 2003, 332.

⁶⁷ Niiniluoto 1994, 43.

⁶⁸ Niiniluoto 1994, 20.

⁶⁹ Jalkanen & Kurkela 2003, 325-326.

⁷⁰ Niiniluoto 2002, 214-215.

⁷¹ Jalkanen & Kurkela 2001, 327. Yhteensä rintamaradioita oli viisi: Maaselän radio Karhumäessä, Vienen radio Uhtualla, Korven radio Rukajärvellä sekä Kannaksen radio Valkjärvellä.

⁷² Pilke & Kleemola 2015, 173-175.

⁷³ Pennanen & Mutkala 1994, 51.

Myös kotirintamalla järjestettiin konsertteja. Ne olivat suurimmaksi osaksi hyväntekeväisyystilaisuuksia, joiden avulla kerättiin varoja sotainvalidien, -orpojen ja evakuoitujen auttamiseksi. Puolustusministeriön propagandaosasto järjesti asemiesiltoja saksalaisten esikuvien mukaisesti. Asemiesillat olivat iltamia, jotka yhdistivät taidetta ja viihdettä. Jatkosodan aikana niitä järjestettiin 125⁷⁴ kertaa useimmiten Helsingissä ja ne lähetettiin suorina lähetyksinä radiosta.⁷⁵ Näin ne muodostivat yhteisen hetken rintaman ja kotirintaman välille. Asemiesillat olivat valtavan suosittuja. Lokakuussa 1942 ne järjestettiin Kuopiossa, jolloin lippuja alettiin jonottaa jo kolmen jälkeen aamuyöstä. Kaikki halukkaat eivät koskaan mahtuneet sisälle.⁷⁶

Kirjallisuus ja aikakauslehdet olivat sotavuosina suosittuja viihdykkeitä.⁷⁷ Jätän niihin perehtymisen kuitenkin tutkielmani ulkopuolelle, sillä lukeminen ei muodosta yhteisöllistä kokemusta samoin kuten muut käsitellyt ajanvietemahdollisuudet. Toki myös radion kuunteleminen voi tapahtua yksityisesti, mutta käytännössä se ei liene ollut rintamalla mahdollista.

Mitä suuremmassa määrin yhteisöllistä ajanvietettä on tanssiminenkin. Iso osa suomalaisista koki sen niin tärkeäksi osaksi elämää, että tanssikieltoa rikottiin jokseenkin surutta. Elina Haavio-Mannila ja Raija Snicker ovat tutkimuksessaan todenneet, että vain viisi prosenttia sota-ajan nuorista ei ollut koskaan tanssinut⁷⁸. Voidaan siis sanoa, että laitton tanssi oli maassa enemmän sääntö kuin poikkeus. Salassa tanssiminen yleistyi erityisesti asemasodan aikana vuosina 1942 ja 1943.⁷⁹ Kieltoa kierrettiin lain tulkintaa venyttämällä tai laista oltiin yksinkertaisesti välittämättä. Lain kiertämisestä kertoo esimerkiksi parimarssin harrastaminen. Silloin iltamissa pojat hakivat tuttuun tapaan tyttöjä lattialle, jossa sitten kierrettiin jonossa ympyrää käsi kädessä tai käsikynkässä. Illan pidetessä parimarssi saattoi lipsahtaa oikean tanssin puolelle.⁸⁰ Maaseudulla salatansseja kutsuttiin nurkkatansseiksi. Nurkkatanssit olivat nuorten itse organisoimia tilaisuuksia, joista tiedotettiin puskaradion välityksellä. Tanssijoiden lisäksi tarvittiin vain sopiva paikka ja musiikkia eli joko soittaja tai gramofoni. Paikaksi kelpasi jonkun

⁷⁴ Niiniluoto 1994, 36.

⁷⁵ Häyrynen 2009, 139.

⁷⁶ Niiniluoto 1994, 36.

⁷⁷ Pilke & Kleemola 2015, 182.

⁷⁸ Haavio-Mannila & Snicker, 134-135.

⁷⁹ Suikkanen 2012, 67.

⁸⁰ Hakulinen & Yli-Jokipii 2007, 72.

myötämielisen koti tai lato. Kesällä tanssipaikaksi riittivät lähiseudun sillat, kalliot ja niityt. Aina tanssipaikan käytölle ei ollut lupaakaan. Tanssihaluiset saattoivat murtautua olemassa oleviin tanssilavoihin, työväen- ja nuorisoseurantaloihin tai muihin soveltuviin tiloihin. Osallistujia saattoi olla oman kylän muutamasta nuoresta satoihin, jopa 30 kilometrin päästä tullessiin tanssihaluisiin. Aluksi nurkkatanssit olivat pelkästään nuorison huvi, mutta sodan pitkittyessä myös vanhemmat ikäluokat ja naimisissa olevat innostuivat mukaan. Useimmiten tanssit järjestettiin sunnuntaisin, mutta varsinkin kesäaikaan saatettiin tanssia lähes joka ilta ja yö.⁸¹

Virkavallan suhtautuminen salatansseihin oli vaihtelevaa. Ankarimmillaan seurauksena saattoi olla sakot tai vankeutta.⁸² Nurkkatanssien aikana osa porukasta piti vahtia, mutta jos poliisi pääsi yllättämään, väki pakeni ovista ja ikkunoista. Joskus niin kiireellä, että rikoksentekevälineet – soittimet, gramofoni ja äänilevyt – jäivät tanssipaikalle ja päätyivät valtion takavarikoimiksi.⁸³ Maaseudulla poliisi pyrki toimimaan ennaltaehkäisevästi esimerkiksi piikkilangoittamalla lavoja tai pitämällä vahtia potentiaalisten tanssipaikkojen ympäristössä.⁸⁴ Suurimman mahdollisen rangaistuksen sai tuta Vöyrissä nurkkatansseihin osallistunut nuorukainen nimeltään Elmer Mannila. *Suomen Sosialidemokraatti* ja *Uusi Suomi* uutisoivat syyskuun lopussa Vöyrissä järjestetyistä nurkkatansseista, joita poliisiviranomaiset tulivat hajottamaan. Tanssijat yrittivät paeta ikkunoista ja joku heistä heitti konstaapeli Mäkeä tyhjällä pullolla. Syntyneen nahinan aikana konstaapelin pistooli laukesi haavoittaen Mannilaa vatsaan. Leikkauskaan ei nuorukaista pelastanut, vaan hän kuoli vammoihinsa.⁸⁵ Toista ääripäätä edustivat poliisit, jotka katsoivat nuorten tanssihaluja läpi sormien. Tarina kertoi, että toisinaan sotapoliisi oli itsekkin osallistunut hupiin, riisuttuaan ensin virka-asemasta kertovan käsivarsinauhansa.⁸⁶ Mikäli nurkkatansseihin osallistui, ja innokkaasti osallistuikin, lomalla olevia sotilaita, ympäristön ja virkavallan paheksunta oli vähäisempää.⁸⁷ Toisaalta sotilaat saattoivat rintamalomaa pidentääkseen ilmoittautua vapaaehtoisiksi putkaan lähtijöiksi.⁸⁸ Nurkkatansseja järjestettiin myös kaupungeissa,

⁸¹ Suikkanen 2012, 68-70.

⁸² Näre 2008b, 33.

⁸³ Hakulinen & Yli-Jokipii 2007, 73; Suikkanen 2012, 81.

⁸⁴ Suikkanen 2012, 80.

⁸⁵ Salatanssien seurauksia, SSd 27.9.1944; Henriikki: Eräs uhri, SSd 18.11.1944; Nuorukainen haavoittunut, US 27.9.1944.

⁸⁶ Näre 2008b, 33.

⁸⁷ Suikkanen 2012, 68.

⁸⁸ Lagerbohm, Kirves & Ollikainen 2010, 112.

olivathan monet kaupungit tuolloin vielä maalaismaisia ja sijaitsivat lähellä maaseutua. Kaupungissa varastot, konttorit, pommisuojaajat tai jopa yleisten saunojen eteiset tarjosivat tilaa nurkkatansseille. Kaupunkien nuoret pääsivät tanssimaan myös kotihipoissa ja varttuneemmat jatkoilla ravintolaillan päätteeksi. Kaupungeissa tanssihaluiset saivat toimia maaseutua vapaammin, sillä poliisi oli kiireinen, eivätkä sen resurssit juuri riittäneet tanssirikollisten jahtaamiseen.⁸⁹

Kaupunkien asukkaille tarjoutui myös laillinen keino kiertää tanssikielto, sillä tanssikoulut olivat sallittuja. Tätä porsaanreikää hyväksikäytettiin surutta ja tanssikoulut saattoivat myydä tuntikortteja harjoituksiin, jotka tosiasiansa olivat yleiset tanssit.⁹⁰ Tanssikursseilla varsinainen opetus jäi vähälle osanottajien keskittyessä käytännön harjoitteluun.⁹¹ Tätä toimintaa yritettiin hillitä asetuksella vuonna 1943, jonka mukaan tanssikurssit tulkittiinkin nyt julkisiksi, ja siten kielletyiksi tilaisuuksiksi, mikäli uusia oppilaita otettiin kesken kurssin tai järjestettiin yli puoli tuntia tanssia päivittäin.⁹² Oletettavaa on, ettei kyseinen asetus onnistunut lakkauttamaan tanssikoulujen kulissitoimintaa, ehkä vain lopettamaan niiden julkisen mainonnan. Toiminnan jatkumisesta kertoo *Suomen Sosialidemokraatissa* ja *Uudessa Suomessa* syyskuun 1944 alussa julkaistu uutinen, jonka mukaan kaikkien seuratanssikurssien oli lopetettava toimintansa viikon sisällä.⁹³ Jälleen joulukuussa 1944 Vuorisolan tanssikoulu kuitenkin mainosti kursejaan, joille voi ilmoittautua joka ilta.⁹⁴ Tanssikoulujen sodanaikainen into rikkoo tanssikieltoa saattoi jäädä kaivertamaan päättäjien mieltä, sillä seuraavana keväänä *Uudessa Suomessa* julkaistiin uutinen, jonka mukaan julkinen tanssin opetus tulitisiin alistamaan opetusministeriön valvontaan. Kyseessä ei ollut valtion pyrkimys tanssitaitojen määrittelemiseen, vaan halu kehittää tanssivan nuorison käytöstä. Asia oli uutisointihetkellä kuitenkin vielä opetusministeriön käsittelemättä.⁹⁵

Kotirintama ei siis jäänyt paitsi tanssista, vaikka siitä nauttiminen vaatikin ylimääräisiä ponnisteluja ja riskin ottamista. Tanssin pyörteisiin päästiin myös rintamalla.

⁸⁹ Suikkanen 2012, 76-77.

⁹⁰ Niemelä 1998, 163.

⁹¹ Hakulinen & Yli-Jokipii 2007, 72.

⁹² Pesola 1996, 108.

⁹³ Seuratanssikurssien pitäminen lopetetaan, SSd 9.9.1944; Seuratanssikurssien lopetettava toimintansa tk. 15 pnä, US 9.9.1944.

⁹⁴ Vuorisolan tanssikoulun mainos, US 1.12.1944.

⁹⁵ Tanssin opetus opetusministeriön valvontaan, US 24.3.1945.

Nurkkatansseja järjestettiin ja jopa armeijan kantahenkilökuntaa osallistui niihin.⁹⁶ Usein päällystö ja sotapoliisi katsoivat tanssirikkeitä läpi sormien.⁹⁷ Esimerkiksi sotamies Keijo Kaivo-oja on muistellut jääneensä vaille rangaistusta salatanssien järjestämisestä, koska komentaja itsekin piti arvossa hänen soittoaan.⁹⁸ Orkesterisoittajien merkitys viihdyttäjänä tunnustettiin ja otettiin huomioon työtehtäviä jaettaessa.⁹⁹ Painaville soittimille usein varattiin myös kuljetus, mikä ei periaatteessa ollut sallittua.¹⁰⁰ Etulinjassa oli vain miehiä, mutta huoltoalueella aivan taistelurintaman kupeessa oli paljon naisia eri tehtävissä, joten tanssittavista ei ollut pulaa. Kesällä 1944 puolustusvoimien palveluksessa oli yli 34 000 naista, joista yli puolet lottia. Mikäli naisia ei löytynyt partneriksi, tanssittiin härkäpareina.¹⁰¹

Kaikkien näiden laittomien ja lain hengen vastaisten tanssitilaisuuksien lisäksi Suomesta löytyi sotavuosina paikkoja, joihin tanssikielto ei yltänyt. Saksalaisten parakeissa sai tanssia mielin määrin vailla pelkoa rangaistuksesta. Saksalaiset kutsuivat tansseihin paikallisia nuoria naisia.¹⁰² Naisia houkuttelivat tanssin lisäksi mukava sisustus, miedot alkoholijuomat ja hyvä musiikkivalikoima. Vastapainona kuitenkin oli pelko oman maineensa menettämisestä.¹⁰³ Saksalaisten tanssikutsun hyväksyminen vaati siis perusteellisempaa harkintaa, ja ilmeisesti myös valmistautumista¹⁰⁴, kuin oman tai lähikylän poikien kanssa tanssien järjestäminen. Aina saksalaisten tanssit eivät rajoittuneet heidän parakkeihinsa, vaan Lapin silloisissa turistihotelleissa oli ilo ylimmillään.¹⁰⁵

2.2 Tanssi kortilla

Syyskuussa 1944 tutkimissani sanomalehdissä ei käyty keskustelua tanssin sallimisesta. Lehtien sivut täyttyivät vakavilla uutisilla rauhanneuvotteluista ja välirauhansopimuksesta. Aiemmin sodan aikana tanssikeskustelua oli käyty lehtien

⁹⁶ Suikkanen 2012, 73-74.

⁹⁷ Näre 2008a, 24.

⁹⁸ Kurkela & Kemppi 2005, 21.

⁹⁹ Pennanen & Mutkala 1994, 58.

¹⁰⁰ Niiniluoto 1989, 54.

¹⁰¹ Kivimäki & Männistö 2016, 20-21, 44.

¹⁰² Suikkanen 2012, 74.

¹⁰³ Näre 2008b, 33.

¹⁰⁴ Suikkanen 2012, 74.

¹⁰⁵ Hakulinen & Yli-Jokipii 2007, 73.

palstoilla useampaankin otteeseen.¹⁰⁶ Neuvostoliiton kesäinen suurhyökkäys ja sen jälkeinen epätietoisuus on varmasti perannut yleisönosastoja ”kevyemmistä” aiheista. Väli rauhan astuttua voimaan, oli siis myös tanssikielto yhä olemassa.

Paine päästä tanssimaan luvallisesti tai ilman oli kuitenkin vyörymässä yli äyräiden. Salatansseja järjestettiin entistä suuremmalla innolla ja ainakin Helsingissä uskaltauduttiin tanssimaan jopa ravintoloissa loka- ja marraskuussa 1944. Suhtautuminen tanssikieltoon alkoi olla hyvin välinpitämätöntä. Tanssihaluisten lisäksi kiellon kumoamisen kannalla olivat arvostetut järjestöt, poliisiviranomaiset, sosiaalityöntekijät ja tanssivien nuorten vanhemmat. Jo sodan aikana eri nuorisoliitot olivat esittäneet opetus- ja sisäasiainministeriölle vetoamuksiansa kiellon kumoamisesta.¹⁰⁷ Väyryssä tapahtunut ampumistapaus nurkkatanssien keskeyttämisen yhteydessä tuntui olevan monelle viimeinen pisara, sillä rikkeen ja rangaistuksen vakavuus eivät kansan oikeustajun mukaan vastanneet toisiaan. ”Joukko työläisiä” ruoti mielipidekirjoituksessaan tanssikiellon mielettömyyttä. Heidän mielestään kyseessä oli kaksinaismoralismi, sillä sekä tanssiminen että tappaminen olivat molemmat kiellettyjä, mutta siitä huolimatta jälkimmäistä oli harjoitettu sodassa jo vuosia. Kyseinen joukko ei omien sanojensa mukaan itse ollut intohimoisia tanssijoita, vaan he peräänkuuluttivat ainoastaan logiikkaa lainsäädäntöön.¹⁰⁸ Tanssikieltoa vastaan hyökkäsi myös *Suomen Sosialidemokratissa* julkaistu pakina, jonka kirjoittaja vaati sisäasiainministeriötä viettämään hiljaisen hetken Väyryn uhrin muistoksi. Hän kehotti nuorison kasvattajina esiintyviä siveellisiä henkilöitä, jotka olivat sanoin ja teoin tukeneet tanssikieltoa, yhtymään tähän muistohetkeen.¹⁰⁹

Valtiolla ei ollut tässä vaiheessa mahdollista luopua elintarvikkeiden säännöstelystä, mutta tanssin se pystyi halutessaan sallimaan.¹¹⁰ Helsingin sanomat uutisoi 18.10. kuulleensa luotettavalta taholta tanssikiellon kumottavan jopa kuluvalle viikolla.¹¹¹ Vielä ennen tanssikiellon päättymistä ehdittiin ottaa yksi askel kohti rauhanaikaisia oloja, kun

¹⁰⁶ Ks. esim. Mustemaalarin naputuksia: Oikeille raiteille, SSd 12.11.1944.

¹⁰⁷ Suikkanen 2012, 65, 84-86.

¹⁰⁸ L:Sananen tanssikiellosta, SSd 4.10.1944.

¹⁰⁹ Henriikki: Eräs uhri, SSd 18.11.1944.

¹¹⁰ Väkevä 1983, 13.

¹¹¹ Tanssikielto kumotaan, HS 18.10.1944.

kumottiin sotavalaistus eli pimennysvelvollisuus Lappia lukuun ottamatta.¹¹² Kauan odotettu tanssikiellon kumoamispäätös annettiin vihdoin sisäasiainministeriön päätöksellä 30.10.1944. Päätös oli säännöstelyhengen mukainen, eikä se vapauttanut tanssia kokonaan, vaan asetti sille tiukkoja reunaehdoja. Ensimmäkin huvitilaisuudet jäivät yhä luvanvaraisiksi eli niiden järjestämiseen tarvittiin poliisiviranomaisen harkintansa mukaan myöntämä lupa. Toiseksi päätös määrittä tarkasti tilaisuuksiin soveliaan ohjelman ja sallitun tanssiajan:

”Huvitilaisuudessa, jonka rekisteröity aatteellinen yhdistys tai yksinomaan yleishyödyllisiä tarkoituksia palveleva yhteisö tai laitos toimeenpanee ja jonka pääasiallisena ohjelmana on puheita, esitelmiä, lausuntaa, laulu- ja soittoesityksiä, näytelmiä tai muuta niihin verrattavaa, voidaan sallia toimeenpanna yleistä tanssia ohjelman päätyttyä yhtäjaksoisesti enintään tunnin ajan.”¹¹³

Yleisö sai siis tunnin tanssiaikaa vasta muun ohjelman jälkeen.¹¹⁴ Päätös pyrki varmistamaan, että huvitilaisuuksissa pääpaino pysyisi ohjelmassa ja tanssi jäisi sivuosaan. Näin toimimalla valtio valitsi kahdesta pahasta pienemmän. Sallimalla pienen tanssihetken se pääsi eroon nurkkatanssiongelmasta ja sai nuorison sekä muut huvitteluhaluiset kansalaiset valvonnan alaiseksi ja vielä mahdollisuuden samalla toteuttaa valistuspyrkimyksiään.¹¹⁵ Kaikki tutkimani lehdet uutisoivat tunnin tanssin sallimisesta 2.11., *Suomen Sosialidemokraatissa* tämä oli jopa etusivun uutinen.¹¹⁶

Käytännössä ohjelman ja tanssin suhde muodostui päinvastaiseksi. Tanssien järjestäjät laativat kyllä kilvan muotoseikat täyttäviä ohjelmanumeroita, mutta tosiasiaissa vain tanssilla oli merkitystä.¹¹⁷ Sotavuosina oli syntynyt järjestelmällinen viihdettä välittävä ohjelmatoiminta, joka lähti nyt kiertämään maata ja levitti toimintaa esimerkillään.¹¹⁸ Toivo Kärjen, Reino Helismaan, Esa Pakarisen, Olavi Virran ja Tapio Rautavaaran

¹¹² Ks. esim. Sotavalaistus lakkautetaan, HS 25.10.1944; Pimennys Helsingissä lopetetaan tästä päivästä alkaen eräin rajoituksin, HS 25.10.1944.

¹¹³ Sisäasiainministeriön päätös julkisten huvien toimeenpanoa rajoittavista yleisistä määräyksistä, SAK n:o 764/1944.

¹¹⁴ Pesola 1996, 110.

¹¹⁵ Suikkanen 2012, 85.

¹¹⁶ Tunnin tanssi luvalliseksi, HS 2.11.1944; Tunnin tanssi sallittu, SSd 2.11.1944; Tanssi sallittua, US 2.11.1944.

¹¹⁷ Pesola 1996, 111.

¹¹⁸ Pennanen & Mutkala 1994, 80-81.

kaltaiset jo sotavuosina viihdytystoiminnassa ansioituneet miehet kiersivät Suomea iltamista toisiin.¹¹⁹ Tunnin tanssiaika otettiin riemulla vastaan, mistä kertoivat loppuunmyydyt salit. *Suomen Sosialidemokraatin* toimittaja totesi epäilijöille, ettei kansan toiveesta ollut epäilystäkään.¹²⁰

Luvallinen tanssi oli niin tervetullutta, että pakollisesta ohjelmasta tuli nopeasti painolasti sekä järjestäjille ja yleisölle, joka ei millään olisi malttanut odottaa tanssin alkua. *Suomen Sosialidemokraatin* toimittaja haastatteli työväenjärjestöjen juhlatoimitsija Olavi Lindblomia, joka valotti ongelmaa. Hänen mukaansa nuorisolle kelpasi mikä tahansa juhla, missä vain pääsi lopuksi tanssimaan. Varsinaiset ohjelmanumerot eivät kevyimpiä sellaisia lukuun ottamatta kiinnostaneet nuorisoa. Tästä aiheutui hermostunutta liikehdintää ja melua, joka häiritsi vanhempaa väkeä. Lindblom toivoi nuorisolta tahdikkuutta, mutta mikäli nämä eivät voisi keskittyä puheisiin, hän toivoi nuorison odottavan salin ulkopuolella, kunnes penkit on kasattu ja tanssi voisi alkaa.¹²¹ Lindblomin haastattelusta voidaan päätellä, että myös keski-ikäiset ja vanhemmat ihmiset olivat kaivanneet tanssia, sillä heillekin tarkoitettujen tilaisuuksien päätteeksi sitä järjestettiin. *Suomen Sosialidemokratissa* julkaistussa mielipidekirjoituksessa todettiin, ettei kirjoittaja ollut kuullut jonkin massaillanvieron ohjelmapuheesta juuri mitään yleisön rauhattoman väentelehtimisen takia. Tanssia odottava yleisö kutsui muuta ohjelmaa humpuukiksi.¹²² Ohjelma kiirehdittiin läpi, kuten *Helsingin Sanomat* uutisoi erään ratsian yhteydessä. Tanssi jouduttiin keskeyttämään poliisien tarkastuksen ajaksi, mutta viimeisen poliisin käännettyä selkensä, oli se taas täydessä vauhdissa.¹²³ *Helsingin Sanomissa* myös epäiltiin, että yleisö ei vaivaudu edes paikalle muun ohjelman ajaksi, vaan myöhästyy sopivasti ehtien vasta tanssien alkuun.¹²⁴ Näin myös Sakari Pesolan mukaan tapahtui. Yleisö notkui yhä enemmän buffetissa tai ulkorappusilla odottamassa tanssin alkua.¹²⁵ Juhlapuhujat eivät ainakaan kaikki asiasta loukkaantuneet, vaan saattoivat aloittaa puheensa fraasilla ”hyvä juhlayleisö, arvoisat ulosmenijät”.¹²⁶ Ilman tanssia oli turha järjestää yhtäkään tilaisuutta, ainakaan jos halusi ansaita tai valistaa.

¹¹⁹ Niiniluoto & Kärki 1982, 119-121; Pesola 1996, 121-122.

¹²⁰ Tunnin tanssi on varaventiili, SSd 23.11.1944.

¹²¹ Tunnin tanssi on varaventiili, SSd 23.11.1944.

¹²² L:Tanssista, SSd 5.12.1944.

¹²³ Tanssikin oli keskeytettävä, mutta vain hetkeksi, HS 17.12.1944.

¹²⁴ Arijoutsu, HS 8.11.1944.

¹²⁵ Pesola 1996, 120.

¹²⁶ Paajanen 1998, 21.

Uuden Suomen pakinoitsija Olli vitsailee tanssin vastustajien kustannuksella, jotka eivät saaneet yleisöä luennoilleen tanssin turmiollisuudesta ennen kuin järjestivät tilaisuuden lopuksi tunnin tanssia.¹²⁷ Myös aiemmin virkansa puolesta tanssia vastustaneet ryhmät järjestivät tanssitilaisuuksia, sillä esimerkiksi Helsingin poliisien yhdistys ry mainosti iltamiaan otsikolla ”Riemu korkealle – huolet penkin alle!”¹²⁸ Lähdeaineistossa ei loppuvuoden aikana esiinny puolesta ja vastaan asetelmaa eli tanssikiellon osittaiseen kumoamiseen suhtauduttiin vielä tyyneästi vastustajienkin joukossa.

Lähdeaineistossani ei esiinny kritiikkiä sen suhteen, että tunti olisi liian lyhyt aika. Nurkkatansseissa oli totuttu tanssimaan toisinaan vaikka läpi yön, joten miksi tanssijat olivat nyt tyytyväisiä murto-osaan entisestä. Tyytyväisyys johtui todennäköisesti siitä, että tunti muodostui tilanteessa suhteelliseksi käsitteeksi.¹²⁹ Kun aiemmin tanssikieltoa oli rikottu surutta, yleisöllä tuskin oli suuri kynnys rikkoa uutta tunnin määräaikaakaan. *Helsingin Sanomissa* pakinoitsija Arijoutsu epäili oman kokemuksensa perusteella ”tunnin” pituusennätyksiä rikottavan huolella ilta toisensa perään.¹³⁰

Sisäasiainministeriön päätökseen tunnin tanssin sallimisesta sisältyi vielä kaksi muuta ehtoa, joista ensimmäinen oli:

”Yleistä tanssia ei kuitenkaan ole sallittava, mikäli tilaisuuden ohjelmaan sisältyy poliittisia puheita tai esitelmiä [...]”¹³¹

Tällä rajoituksella pyrittiin sisäpoliittiseen vakauteen. Tanssi keräsi suuret joukot nuorisoa yhteen, joten pelättiin sen mahdollistavan poliittisen agitoinnin. Tämä rajoitus iski erityisesti työväenjärjestöihin.¹³² Niinpä *Suomen Sosialidemokraatissa* rajoitusta vastaan hyökättiin moniäänisesti. Monet kirjoittajat kyseenalaistivat sisäasiainministeriön tavan määritellä politiikka. Oliko kyse vain itse politiikka-sanan välttämisestä vai mihin vedettäisiin raja poliittisten ja valistavien aiheiden välillä? *Suomen Sosialidemokraatissa* siteerattiin Sosialisti-lehteä, jonka mukaan kaikki yleiset ja yhteiset asiat ovat politiikkaa, ja niistä puhuminen kuuluisi nimenomaan

¹²⁷ Olli: Tanssia, US 2.2.1945.

¹²⁸ Tanssi-ilmoitus, SSd 30.11.1944; Tanssi-ilmoitus, US 30.11.1944.

¹²⁹ Pesola 1996, 111.

¹³⁰ Arijoutsu, HS 8.11.1944. Nimimerkillä kirjoitti jatkosodan aikana tiedotuskompaniassa palvelleet toimittaja Heikki Marttila, ks. esim. Porvali 2017, 81.

¹³¹ Sisäasiainministeriön päätös julkisten huvien toimeenpanoa rajoittavista yleisistä määräyksistä, SAK n:o 764/1944.

¹³² Pesola 1996, 111; ks. myös Muste-Maalarin naputuksia: Oikeille raiteille, SSd 12.11.1944.

valistusiltamiin.¹³³ Edelleen siteerattiin Vapaus-lehteä, jossa koko elämä oli todettu politiikan piiriin kuuluvaksi, ja muistutettiin että lähes kaikilla kansalaisjärjestöillä on omia pyrkimyksiä, jotka yhtä kaikki ovat politiikkaa. Työväenjärjestöjä kuvailtiin niin rehellisiksi, että ne ilmoittivat jo mainoksissa tilaisuuksiensa poliittisesta sisällöstä. Tästä lähtien ilmeisesti heidänkin tulisi asettaa tanssi takaisin ”tiskin alle”, missä se oli jo sotavuodet pidetty.¹³⁴ Kirjoittajat mielsivät politiikasta puhumisen ja muun valistamisen eron määrittelemisen niin vaikeaksi tehtäväksi, ettei siihen kykenisi yksinkertaiseksi haukuttu maalaispoliisi tai kenties edes itse päätöksen antanut ministerikään. Kirjoittajien mielestä Suomen nuoriso tarvitsi nimenomaan poliittista valistusta ja selvitystä valtion asioista.¹³⁵ Antamallaan päätöksellä sisäasianministeriö esti nuorisoa syventymästä poliittisiin kysymyksiin, vaikka nuoriso oli juuri saanut äänioikeuden. Sisäministeriötä syytettiin vanhoillisuudesta ja kansanvallan kehittymismahdollisuuksien estämisestä. Esitettiin jopa politiikasta puhumisen kieltämisen johtavan takapajuisuuteen ja diktatuurin ihailuun.¹³⁶ Helsingin Nuorten Demokraattinen Järjestö ry. ilmoitti kirjelmässään sisäministerille, että päätös loukkaa nuorten oikeuksia osallistua poliittiseen elämään. He kokivat, ettei kyseinen kasvatustapa sopinut demokraattiseen yhteiskuntaan.¹³⁷ Rajoitus oli kirjoituksien mukaan ”pelkkää soopaa”¹³⁸, ”typerä”¹³⁹ ja ”älytön”¹⁴⁰, ja sen pikaista tarkistamista vaadittiin koko sen voimassaolon ajan.¹⁴¹

Joissakin kirjoituksissa oli myös loukkaantunut ja katkera sävy. Pakinoitsija Henriikki ihmetteli, miten joidenkin aatteellisten yhdistysten iltamat tai juhlat, ja siten myös kannattajat, oli luokiteltu niin synnillisiksi, että tanssi oli heiltä pakko kieltää. Toisaalta samaan aikaan sallittujen tanssi-iltamien ohjelman todettiin olevan pelkkää viihdytystä vailla valistuspyrkimyksiä.¹⁴² Sitä kuvailtiin suorastaan sirkusohjelmiin verrattavaksi.¹⁴³ Katkeruus ja epäoikeudenmukaisuuden kokemukset ovat saattaneet kummuta

¹³³ Typerä kohta, SSd 5.11.1944.

¹³⁴ Myös tanssi ”tiskin alle”, SSd 9.11.1944.

¹³⁵ Muste-Maalarin naputuksia: Oikeille raiteille, SSd 12.11.1944.

¹³⁶ L: Poliittista tanssia, SSd 28.12.1944.

¹³⁷ L:Tanssikielto, SSd 21.12.1944.

¹³⁸ Henriikki: Tanssi, SSd 3.10.1944;

¹³⁹ Typerä kohta, SSd 5.11.1944.

¹⁴⁰ Muste-Maalarin naputuksia: Oikeille raiteille, SSd 12.11.1944.

¹⁴¹ Typerä kohta, SSd 5.11.1944; Myös tanssi ”tiskin alle”, SSd 9.11.1944.

Muste-Maalarin naputuksia: Oikeille raiteille, SSd 12.11.1944; L:Poliittista tanssia, 28.12.1944.

¹⁴² Henriikki: Eräs uhri, SSd 18.11.1944.

¹⁴³ Muste-Maalarin naputuksia: Oikeille raiteille, SSd 12.11.1944.

sisällissodan jälkeisten vuosien muistoista, jolloin vasemmisto menetti kansalaisoikeutensa mitä poliittiseen osallistumiseen tulee. On mahdotonta sanoa, miten tarkkaan päätöstä noudatettiin. On selvää, etteivät viranomaiset pystyneet valvomaan kaikkia tilaisuuksia, joten politiikkaa varmasti puhuttiin tanssinkin yhteydessä. Ainakin Helsingin Sosialidemokraattinen Kunnallisjärjestö mainosti reippaasti tanssi-iltamia, joiden ohjelmassa oli torvisoiton, kuorolaulun ja huumorin lisäksi kansanedustaja Jorma Tuomisen puhe.¹⁴⁴ Oikeisto vaikutti olevan tyytyväinen politiikan ja tanssin erillään pitämiseen, eikä sitä kritisoitu *Helsingin Sanomissa* tai *Uudessa Suomessa*. Myöhemmässä vaiheessa tammikuussa 1945 pakinoitsija Eero paheksuu tanssin avulla politikoimista eli tanssitilaisuuksia, joiden perimmäinen tarkoitus on ”räikeä poliittinen kiihotus”. Vaalipropagandan ja tanssin yhdistämistä hän kuvaili ”etuilemiseksi”.¹⁴⁵ Piikki oli selvästi kohdistettu nimenomaan vasemmistoa kohtaan.

Päätöksen kolmas rajaus koski tanssin suhdetta alkoholiin:

”Yleistä tanssia ei kuitenkaan ole sallittava, mikäli [...] tai jos se järjestetään anniskeluhuoneistossa tai muutoin anniskeluliikkeen yhteydessä.”¹⁴⁶

Ravintolatanssi pysyi siis yksiselitteisesti kiellettyinä. Lähdeaineistoni perusteella tämä osa päätöksestä ei herättänyt yleisössä erityistä ymmärtämättömyyttä tai vastustusta. Luvallisia tilaisuuksia tanssia oli niin paljon tarjolla, että ravintolatanssia ei luultavasti ehditty siihen hätään kaivata.

Tanssin lisäksi myös tanssimusiikki oli kortilla. Yleisradion musiikkitarjonta ei miellyttänyt kaikkia kuulijoita. Sodan aikana Yleisradio vältteli liian mahtipontista ohjelmaa, jottei ärsyttäisi rintamalla olijoita. Sodan päätyttyä ohjelmistosta siivottiin iskelmät, jotka tulkittiin uudessa tilanteessa jälleen humpuukiksi.¹⁴⁷ Asia oli radionkuuntelijoille niin tärkeä, että mielipiteitä tuotiin esiin yleisönosastolla. Jälleen kritiikkiä esittivät *Suomen Sosialidemokraatin* lukijat, *Helsingin Sanomien* ja *Uuden*

¹⁴⁴ Tanssi-ilmoitus, SSd 12.11.1944.

¹⁴⁵ Eero: Tanssi ja politiikka, HS 15.1.1945. Eero-nimimerkillä kirjoitti toimittaja Lassi Hiekkala, joka valittiin 1945 eduskuntaan ”Edistysmielisten ehdokkaiden”-listalta, ks. esim. Pakinoitsija Eero ehdolla eduskuntaan, HS 11.3.1945.

¹⁴⁶ Sisäasiainministeriön päätös julkisten huvien toimeenpanoa rajoittavista yleisistä määräyksistä, SAK n:o 764/1944.

¹⁴⁷ Niiniluoto 2002, 218, 223.

Suomen lukijoiden ilmeisesti ollessa varsin tyytyväisiä asiaan.¹⁴⁸ Tilanteeseen vaikuttivat varmasti taloudelliset tekijät, sillä varakkaammilla kansalaisilla oli mahdollisuus hankkia äänilevyjä ja käydä konserteissa, kun he halusivat kuulla omia mieltymyksiä vastaavaa musiikkia. Osalle taas radio oli ainoa väylä nauttia musiikista. Palautteessa epäiltiin, ettei ollut olemassa työläisiä, jotka pitäisivät Yleisradion lähettämistä sinfonioista. Niiden sijaan aidon ja turmeltumattoman musiikkitajun omaavat kuulijat kuuntelisivat mieluummin Georg Malmsténia kuin tenorien ”rääkyntää”.¹⁴⁹ Vain kevyemmän tanssimusiikin kerrottiin olevan ”sivistymättömälle” kuulijalle kuuntelemisen arvoista, jolloin sitä tulisi soittaa enemmän kuin 4-5 levyä viikossa.¹⁵⁰ Osuvimmin asian kiteytti nimimerkki Tavallinen mies, joka toivoi radioon iloista musiikkia monen vuoden synkkyuden jälkeen. Sellainen auttaisi ihmisiä pääsemään hetkeksi eroon arkisista huolista ja auttaisi jaksamaan henkisesti vaikeassa ajassa.¹⁵¹

Kirjoituksissa on silmiinpistävää jako korkeakulttuurin ja kansanomaisen viihteen välillä, vaikka vielä hetki sitten molempien edustajat olivat kiertäneet sulassa sovussa rintamien viihdytyskiertueilla. Korkeakulttuuri eli tässä tapauksessa klassinen musiikki tai laulu käsitettiin taiteeksi, jota kansan syvät rivit eivät ymmärtäneet. Myös isänmaallisuutta käytettiin perusteluna, kun haluttiin radioaalloille nimenomaan kotimaista musiikkia.¹⁵² Isänmaallisuutta Yleisradioon peräänkuulutti myös säveltäjä-muusikko Aapo Similä jo syyskuussa, mutta tyhjänpäiväisyyksien sijaan suomalaiskansallinen sielu olisi pitänyt tuoda kuuluviin nimenomaan klassisten suomalaisten sävellyksien ja sanoitusten avulla.¹⁵³ Yleisradion toiminnalle löytyi myös puolustaja, joka kiitteli erilaisten musiikkimakujen huomioimisesta.¹⁵⁴ Samaa vakuutti Yleisradio itse, kun se vastineessaan vakuutti toivomuskonserttien kappaleiden perustuvan aidoille kuulijoiden toiveille.¹⁵⁵ Aiempi lukija palasi aiheeseen ehdottamalla kompromissia, jossa iskelmämusiikkia soitettaisiin kellonaikaan, jolloin ihmisen viireystila oli korkealla ja klassista vasta myöhemmin illalla, kun ihmiset olisivat jo luonnostaan hiljentyneet.¹⁵⁶

¹⁴⁸ Ainoastaan yhdessä kirjoituksessa toivottiin lisää hengellistä musiikkia. Ks. LK: Suomen Yleisradion huomioon, US 20.10.1944.

¹⁴⁹ L: Vastinetta Pentti Heikkiselle ym. ”sinfonisteille”, SSd 23.11.1944.

¹⁵⁰ L: P. Heikkiselle ym., SSd 6.12.1944.

¹⁵¹ L: Iloista musiikkia, SSd 24.11.1944.

¹⁵² L: Radio-ohjelmasta, SSd 16.12.1944.

¹⁵³ Y: Maamme-laulu Yleisradion iltasoittona, HS 7.9.1944. Aapo Similä oli konservatiivi, joka kirjoitti sotavuosina viihdemusiikista ”henkisenä ruttona”, ks. esim. Jalkanen & Kurkela 2003, 338.

¹⁵⁴ L: Ja vieläkin radiomusiikista, SSd 20.12.1944.

¹⁵⁵ L: Yleisradion toivomuskonsertit, SSd 20.12.1944.

¹⁵⁶ L: Vastaus Oy Yleisradiolle ja nimim. M.L:lle, SSd 22.12.1944.

2.3 Tanssi-into ja sotaväsymys

Joulukuun alussa rintamalla viisi vuotta viettänyt nimimerkki Vee Tee vetosi *Suomen Sosialidemokraatin* mielipidepalstalla asianomaisiin kokoillan tanssien järjestämiseksi lähitulevaisuudessa.¹⁵⁷ Samalla asialla oli Helsingin Nuorten Demokraattinen Järjestö ry., joka oli kokouksessaan laatinut kirjelmän sisäministerille. Tunnin tanssia ei katsottu riittäväksi helpotukseksi eikä ala-arvoisen ohjelman seuraamiseen pakottaminen kohottaisi nuorison mieliä.¹⁵⁸ Muutama päivä ennen vuodenvaihdetta *Helsingin Sanomat* uutisoi saaneensa tiedon, jonka mukaan sisäasiainministeriössä oli parhaillaan harkittavana ehdotus tanssioikeuksien laajentamisesta.¹⁵⁹ Jo seuraavana päivänä *Uusi Suomi* kertoi tanssioikeuksien palanneen lähes ennalleen.¹⁶⁰ Lehdessä otettiin päivän varaslähtö, sillä sisäasiainministeriön kokoillan tanssit salliva päätös annettiin tosiasiaa vasta 30.12.1944. Sama päätös kumosi rajoitukset tanssin ja poliittisten tilaisuuksien välillä.¹⁶¹ *Suomen Sosialidemokraatti* ei ehtinyt uutisoida asiasta ollenkaan, mutta ensimmäisiä kokoillan tansseja se mainosti 3.1.¹⁶²

Lähes viisi vuotta kestänyt tanssikielto oli ohi. Tanssihaluisia ei pidätelty enää mikään. Tutkimuskirjallisuudessa vuoden 1945 alusta alkanutta ajanjaksoa on kuvailtu tanssikiihkoksi ja tanssikuumeeksi. Tanssi-innon katsotaan saaneen lähes käsittämättömät mittasuhteet varsinkin Helsingissä, jonka tilanne on nimetty hektiseksi tanssisumuksi. Asutuskeskusten lisäksi tanssiryntäys oli armoton myös maaseudulla.¹⁶³ *Helsingin Sanomat* uutisoi pieksämäkeläisestä nuoresta neidosta, joka oli tanssinut itsensä niin uuvuksiin, että oli väsähtänyt kesken kotimatkan palelluttaen itsensä kuolemanvaaraan.¹⁶⁴

¹⁵⁷ L: Tanssista, SSd 5.12.1944.

¹⁵⁸ L: Tanssikielto, SSd 21.12.1944.

¹⁵⁹ Tanssioikeuksia laajennetaan, 28.12.1944.

¹⁶⁰ Tanssioikeus kohdakkoin entisessä laajuudessa, US 29.12.1944.

¹⁶¹ Sisäasiainministeriön päätös julkisten huvien toimeenpanoa rajoittavista yleisistä määräyksistä, SAK n:o 1070/1944.

¹⁶² Tanssi-ilmoitus, SSd 3.11.1945.

¹⁶³ Hakulinen & Yli-Jokipii 2007, 76.

¹⁶⁴ Tulipa tanssittua, HS 28.3.1945.

Vesa Kurkelan teoksessa nimettömäksi jäänyt kansalainen kuvaili tilannetta näin:

”Sitten kun ne saivat sen tanssikuumeen ni se kesti herranjeste ainakin vuoden se kävi niin kuumana, että se oli aina salit täynnä, että ne kun pääs ookeen irti sitten tanssimaan.”¹⁶⁵

Jo rintaman viihdytystoimintaan osallistunut Esa Pakarinen on kertonut soittaneensa 500 henkeä vetävässä salissa kahdeksat tanssit viikossa eli yhdet joka ilta ja sunnuntaisin vielä päivätanssit.¹⁶⁶ *Uusi Suomi* uutisoi jo ennen tammikuun puoliväliä, kuinka Helsinki tanssi enemmän kuin kenties koskaan aikaisemmin. Haastateltu keskuspoliisin edustaja arveli, että tanssijoiden määrä lauantai-iltaisoin oli reippaasti yli kymmentuhatta¹⁶⁷. Pääsyliput myytiin loppuun viimeistään puolen tunnin kuluttua myynnin aloittamisesta ja pettynyt yleisö sai lähteä etsimään toisia tansseja, joihin kenties vielä mahtuisi. Väkeä riitti tanssien lisäksi myös muihin juhliin, ravintoloihin, kahviloihin, elokuviin ja teattereihin.¹⁶⁸ Ryntäyksestä kertoo raitiovaunuliikenteen kevään mittaan ylikuormittunut tilanne, jonka takia oli aiheellista kutsua koolle kokous, jossa edustettuina olivat muun muassa sisäasiainministeriö, lääninhallitus, poliisilaitos, teatterit, Messuhalli sekä hotelli- ja ravintolanomistajain liitto. Osallistujat päättivät yksimielisesti hyväksyä Helsingin liikennelaitoksen ehdotuksen huvitilaisuuksien alkamisaikojen porrastamisesta: siitä lähtien teatterit aloittaisivat näytöksensä kello 19.30 ja tanssit ja muut tilaisuudet puoli tuntia myöhemmin.¹⁶⁹

Valtava innostus voidaan lukea myös lähdeaineistoni tanssi-ilmoitusten määrästä. (LIITE 1) Ilmoitusten lukumäärä ei toki ole aivan suoraan verrannollinen tanssien lukumäärään, sillä suurimpia tansseja mainostettiin useana päivinä, ja toisaalta kaikki tuskin mainostivat sanomalehdissä, vaan kiinnittivät mainoksia esimerkiksi kaupunkien yleisille ilmoitustauluille, sähkötolppiin ja aitoihin yms. Oman havaintoni mukaan eri vapaa-ajanviettomahdollisuuksista ilmoittaminen keskittyi sivumäärältään suurimpaan lehteen *Helsingin Sanomiin*, vaikka ilmoituksia oli myös *Suomen Sosialidemokraatissa* ja *Uudessa Suomessa*. Ilmoitukset kertovat ainoastaan Helsingissä järjestetyistä tansseista, mutta tilanne oli samankaltainen myös muissa kaupungeissa sekä maaseudulla.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Kurkela 1983, 177.

¹⁶⁶ Niiniluoto 1989, 71.

¹⁶⁷ Helsingin väkiluku oli noin 340 000.

¹⁶⁸ Helsinki tanssii, US 11.1.1945.

¹⁶⁹ Raitioteiden iltatungokseen helpotus ensi maanantaina, HS 13.3.1945.

¹⁷⁰ Ks. esim. Väkevä 1983, 14-18; Ahlgren 1988, 25-35; Henttonen 2000, 75-78.

Ilmoitusten määrä kasvoi *Helsingin Sanomissa* koko tammikuun, laski hieman helmi- ja maaliskuussa, ja nousi taas huhtikuussa. Tammikuussa kokoillan tanssien alettua ilmoittelu oli siis kiivaimmillaan, vaikka päiväkohtainen ennätys¹⁷¹ – 22 eri tanssi-ilmoitusta – tehtiin maaliskuussa pääsiäisen edellä. Ilmoitusmäärän laskeminen selittyy todennäköisesti sillä, että järjestäjät huomasivat nopeasti yleisöä riittävän kaikkiin tilaisuuksiin, joten mainontaan panostaminen ei ollut välttämätöntä. Maaliskuussa oli maassa myös ravintolahenkilökunnan lakko¹⁷², mikä varmasti hyödytti tanssijärjestäjien. Helmi- ja maaliskuussa ei myöskään vietetty erityispyhiä, jotka olisivat lisänneet tanssien määriä, toisin kuin tammi- ja huhtikuussa, jolloin ilmoiteltiin loppiais-, pääsiäis-, kevät- ja vapputansseista.¹⁷³ Tanssikouluja ei tarvittu enää salatanssien kulissiksi, vaan ne pääsivät keskittymään varsinaiseen opetustehtäväänsä. Niidenkin mainonta nousi tanssi-ilmoitusten vanavedessä. (LIITE 2) Ilmoittelu kiihtyi kevään kuluessa, mikä luultavimmin kertoo korkeista odotuksista tulevan kesän tanssisesongin suhteen.

Tavallisia tansseja alettiin nopeasti höystää mitä erikoisimmilla lisukkeilla. Heti tammikuun lopulla järjestettiin ensimmäiset tanssikarnevaalit kuuteen vuoteen.¹⁷⁴ Karnevaali-iltamia oli järjestetty Suomessa 1920-luvulta lähtien, ja naamiaisia jo ennen kansalaissotaa.¹⁷⁵ Helsingin poliisien yhdistyksen järjestämät laskiaiskarnevaalit mainostivat tanssin lisäksi ammuntaa, nuolenheittoa, lakkeja ja serpentiinejä. Laskiaissunnuntain erikoisuuksiin kuului myös yhdeltä alkavat kokopäivän tanssit.¹⁷⁶ Naamiais- ja karnevaalitanssien lisäksi tarjolla oli muun muassa kuutamotanssit himmeässä valossa ja Kansanteatterin näyttelijöiden järjestämät teatterinaamiaiset, joissa yleisöllä oli mahdollisuus tanssia tähtien kanssa. Ennennäkemätöntä oli myös ryöstötanssi ja naisten puolituntinen, minkä johdosta miehiä kehoitettiin pitämään varansa.¹⁷⁷ Kevään ”Sensatio Conga Karnevaalien” ohjelmanumeroina oli gigolo- ja tupakka-arpajaiset, joissa arvottiin tanssivuoroja filmitähtien kanssa sekä 20 tupakkalaatikkoa.¹⁷⁸ Enää ei säästäjäksikään kelvannut nurkkatanssiajan yksinäinen

¹⁷¹ Tanssi-ilmoitukset, HS 24.3.1945.

¹⁷² Ks. esim. Hallitus puuttunut ravintolalakkoon, HS 6.4.1945.

¹⁷³ Ks. esim. Tanssi-ilmoitukset, HS 13.1.1945; HS 1.4.1945; 18.4.1945.

¹⁷⁴ Tanssi-ilmoitus, HS 19.1.1945.

¹⁷⁵ Kurkela 1983, 61.

¹⁷⁶ Tanssi-ilmoitukset HS 6.2.1945; HS 8.2.1945; HS 10.2.1945.

¹⁷⁷ Ks. esim. Tanssi-ilmoitukset HS 4.2.1945; HS 6.2.1945; HS 19.2.1945; HS 8.3.1945; HS 21.3.1945; HS 18.4.1945.

¹⁷⁸ Tanssi-ilmoitus, HS 29.3.1945.

soittaja, vaan esimerkiksi Dallapé-orkesterin 25-vuotisjuhlissa soitti viidenkymmenen miehen hanuripartio.¹⁷⁹

Tanssikulttuurin muutos oli nopea ja raju. Mikä on selitys sille, että osa kansalaisista tempautui niin kiihkeästi jopa suoranaiseen karnevaalihuumuun? Olihan sota juuri *hävitty* ja vasta solmittu välirauha tiukkoine ehtoineen. Sen lisäksi Suomi oli vielä virallisesti sotaa käyvä maa Lapin sodan takia. Kohtuullinen tanssi-into on mahdollista tulkita pitkän sodan ja tanssikiellon päättymisistä johtuvaksi, mutta tanssikiihkon ymmärtäminen vaatii tarkempaa perehtymistä suomalaisten tunnemaisemaan sodan päättyessä.

Sota oli rasittanut kansaa luonnollisesti sen ensi päivästä lähtien, mutta sotaväsymys vaikuttaa kärjistyneen sodan viimeisten kuukausien kuluessa. Neuvostoliiton suurhyökkäys Kannaksella alkoi kesäkuun 9. päivänä ja seuraavana päivänä Valtion tiedotuslaitoksen asiamiehet ympäri maata raportoivat dramaattisesta käänteestä kansalaisten mielialojen suhteen. Suurhyökkäykseen asti oli laajalti ollut vallalla vaikeasti selitettävissä oleva usko siihen, että sodassa käy Suomelle loppujen lopuksi hyvin. Suomalaiset olivat keskittyneet sivustakatsojina seuraamaan Normandian maihinnousua, jonka uskottiin olevan suursodan ratkaisuvaihe. Kolme päivää myöhemmin alkanut Neuvostoliiton hyökkäys oli määrätietoisuudessaan ja voimassaan yllätys koti- ja taistelurintamalle, jotka olivat saattaneet vaipua lepotilaan taistelutoiminnassa vallinneen hiljaisuuden takia. Tyrmistystä lisäsi hyökkäyksen menestys.¹⁸⁰ Rintamalla vihollisen ylivoima ja nopea eteneminen loivat toivottomuusmielialaa ja heikensivät taistelutahtoa. Se aiheutti myös varsinaista paniikkia, sillä rintamakarkuruus oli suurempaa kuin koskaan aikaisemmin. Kesän aikana tilastoitiin 12 000 karkuria, joista kaksi kolmasosaa Karjalan kannaksella.¹⁸¹

Suurhyökkäys katkaisi armeijan lomakierron eli suurin osa miehistä oli nähnyt kotiväkeään viimeksi alkuvuodesta tai keväästä. Elokuussa tilanne oli edelleen niin vakava, ettei lomaa myönnetty. Tämä oli suurin sotilaiden mielialaa painava tekijä. Lisäksi valitettiin ruuasta ja viihdytyksen puutteesta sekä huonontuneista olosuhteista.

¹⁷⁹ Tanssi-ilmoitus, HS 5.4.1945.

¹⁸⁰ Favorin & Heinonen 1972, 241-247; Kivimäki 2015, 75-80.

¹⁸¹ Kulomaa 2002, 281-828. Suurin osa karkaamisista tapahtui kesäkuussa, sillä heinäkuun luku oli 1100 ja elokuun 80, mikä oli lähes asemasotakauden tasoa.

Asemasodan aikana olosuhteet olivat olleet jopa siviilimäisiä, mutta nyt yhtäkkiä elettiin taas poteroissa ja nopeasti kaivetuissa matalissa juoksuhaudoissa. Sotilaat pelkäsivät, että tulevakin talvi vietettäisiin rintamalla tai, että uusi suurhyökkäys voisi tapahtua milloin tahansa. Kaiken lisäksi Saksan ahdinko ja Neuvostoliiton Romanian miehitys karistivat viimeisenkin optimismin mielistä. Sotaväsymys oli luettavissa sotilaiden kirjeistä, joissa tuotiin kiihkeästikin esiin toiveita sodan päättymisestä. Päättellen päällystön erilaisista näkemyksistä rauhan suhteen, se ei ymmärtänyt kuinka syvää rivimiesten sotaväsymys oli.¹⁸²

Syyskuun alku merkitsi Saksasta irtautumista, rauhanneuvotteluiden aloittamista sekä aselepoa. Toivo rauhasta virisi, mutta toisaalta myös pelko sotavankeudesta tai pakkotyöstä Neuvostoliitossa, kuten Unkarissa oli tapahtunut tai sitten joutumisesta Neuvostoliiton joukkojen mukana taistelemaan Saksaa vastaan, mikä sisältyi Romanian rauhanehtoihin. Rauhanehtojen julkistaminen aiheutti nopean synkkyyden aallon, mutta siitä päästiin yli ilmeisen pian, sillä mielessä siinsi jo kotiuttaminen.¹⁸³ Syyskuun lopulla aloitettiin vanhimman ja nuorimman ikäluokan kotiuttaminen, mutta valvontakomissio keskeytti prosessin.¹⁸⁴ Noin 70 000 sotilasta ehdittiin kotiuttaa, mutta loppujen joukossa keskeytys aiheutti suurta paheksuntaa, jopa raivoa.¹⁸⁵ Kauan odotettu kotiinpääsy oli niin lähellä, että yksikin ylimääräinen odotuspäivä tuntui olevan yksinkertaisesti liikaa. Loppujen lähes 360 000 miehen kotiutus aloitettiin marraskuun alussa ja saatettiin loppuun kuukauden kuluessa.¹⁸⁶ Siviiliin aikanaan jääneet identiteetit kuoriutuivat miehistä vähitellen esiin. Sodassa oli pidetty yhtä, mutta nyt vanhat luokkajaot tulivat pintaan.¹⁸⁷ Suomalaisille tyypillinen herraviha pääsi taas ilmoille ja upseereiden syytettiin jarruttaneen kotiuttamista kiusallaan.¹⁸⁸ Vaikuttaa siltä, että vuosia jatkunut tiivis yhteishenki antoi vuoron taas yksilöiden astua esiin. Rintamalla sotilaiden oli odotettu työntävän syrjään tai hallitsevan omat tunteensa, jotta he olisivat pysyneet taistelukykyisinä.¹⁸⁹ Sodan päättymisen vapautti nyt myös tunteet pannasta.

¹⁸² Kivimäki 2016a, 80-83.

¹⁸³ Kivimäki 2016a, 84-87.

¹⁸⁴ Haataja 2002, 323.

¹⁸⁵ Kivimäki 2016a, 88.

¹⁸⁶ Meinander 2009, 351.

¹⁸⁷ Kivimäki 2016a, 95.

¹⁸⁸ Kivimäki 2016a, 96.

¹⁸⁹ Meinander 2009, 193.

Kotirintama oli yhtä lailla uupunut sotavuosien kuluessa. Arjen työt ja rutiinit oli pidettävä käynnissä, minkä takia elämä saattoi näyttää olevan lähes ennallaan, mutta tosiasiaa sota oli läsnä kotirintamallakin.¹⁹⁰ Kotirintaman tuki ja huolto pitivät sotarintaman taistelukykyisenä. Niukkuus oli jokapäiväistä, ja perheellisten naisten koko energia meni elintarvikkeiden hankkimiseen ja jonottamiseen. Lisäksi naiset värvättiin kriisiajan töihin, jotta yhteiskunta ja sotateollisuus pysyivät käynnissä. Myös henkinen maanpuolustus sekä miesten rohkaiseminen ja tukeminen olivat kotirintaman harteilla. Asuinpaikka toi mukanaan omat rasitteensa, kuten esimerkiksi itärajan läheisyydessä moninkertainen pakeneminen ja vieraisiin oloihin asettuminen, Lapissa saksalaisten komentoa sopeutuminen ja Pohjanmaalla siirtolaisten vastaanottaminen.¹⁹¹

Mitä pidempään sota oli jatkunut, sitä vaikeampi sitä oli ollut nähdä mielekkäänä. Tämä aiheutti erityisesti nuorissa – rintamalla ja kotona – kyynisyyttä, kärsimättömyyttä ja elämänhalun vähentymistä.¹⁹² Suojeluskunta-aatteen parissa kasvaneet menettivät rauhan tultua myös ihanteensa.¹⁹³ Kyllästymisen sotavuosiin oli yhteiskunnassa läpikotaista ja tarkastustoimisto raportoikin Suomen kansan olleen kypsä rauhaan huonoillakin ehdoilla.¹⁹⁴ Tässä sotaväsymyksen ja uupumuksen kontekstissa tanssi-into ei näyttäydä irrationaalisena toimintana. Pitkillä sodilla on todettu olevan riehaannuttavaa vaikutusta yhteiskuntaan. Osalle kansalaisista sodan vaatima kurinalaisuus, oman edun unohtaminen ja valmius itsensä uhraamiseen laukesi rauhan solmimiseen ja kotiinpaluun. Jännitteet purkautuivat nopeasti. Itsehillintä ja tunteiden sitominen sotaan lakkasi siviilielämän alkaessa. Juuri nuorimmat aikuiset ikäluokat olivat joutuneet kantamaan raskainta taakkaa. Heidän elämänsä oli kuin odotustilassa ja se pääsisi alkamaan vasta sodan jälkeen, mikäli onni olisi myötä. Rauhan viimein koittaessa nämä 20-30-vuotiaat alkoivat kiertää kiinni menetettyä nuoruuttaan.¹⁹⁵ Mikä olisikaan ollut luonnollisempi paikka pulppuavalle elämänilolle kuin tanssilattia? Samassa tilassa oli sallittua iloita ja nauttia omasta selviytymisestäään, toteuttaa läheisyyden kaipausta ja nauttia musiikin piristävästä vaikutuksesta. Sotavuodet olivat totuttaneet niin naiset kuin miehetkin ankaraan fyysiseen työntekoon, jonka nyt korvasi tanssin fyysisuus. Tanssiminen sopi myös

¹⁹⁰ Kivimäki & Männistö 2016, 69.

¹⁹¹ Lähteenmäki 2002, 176-177; Siviilit sotatarviketeollisuudessa ks. Kivimäki & Männistö, 2016, 78-79.

¹⁹² Näre 2008b, 37.

¹⁹³ Kirves 2008, 133; Näre 2008c, 176.

¹⁹⁴ Kivimäki 2016a, 99.

¹⁹⁵ Kivimäki 2016b, 292.

puhumattomuuden kulttuuriin¹⁹⁶, joka oli alkanut jo sisällissodan jälkeen. Sotakokemuksista puhuminen oli vaikeaa, jolloin valittiin vaikeneminen. Myös propaganda suorastaan kehotti suomalaisia sodan jälkeiseen vaikenemiseen, sillä sen mukaan Suomen jälleenrakennukseen ryhdyttäisiin teoilla sanojen sijaan.¹⁹⁷ Jollain lailla perisuomalaisena ominaisuutena pidetty puhumattomuus sopi tanssin yhteyteen saumattomasti, sillä tanssiessa voi ilmaista tunteitaan ja antautua niiden vietäväksi lausumatta ääneen sanaakaan.

Tässä yhteydessä voidaan tuoda esiin suomalaisten ponnisteluja ja menetyksiä vähättelemättä myös se seikka, että Suomi oli kaikesta huolimatta maailmansodan onnekkaimpia maita. Länsimaiset toimittajat totesivat heti syyskuussa 1944, miten vähän vaurioita Neuvostoliiton ilmapommitukset olivat jättäneet Suomen kaupunkeihin. Lukuisat ikkunat olivat vielä pahvien peitossa, mutta maassa syötiin ja pukeuduttiin paremmin kuin muissa Euroopan sotaikäyvässä maissa. Helsingissä oli jopa vilkkaampi liikenne kuin samaan aikaan Lontoossa.¹⁹⁸ Niukkuus ja pula olivat suurta, mutta asiat olisivat voineet olla vieläkin kurjemmin. Tansseja ei järjestetty raunioiden keskellä, vaan ylivoimaisesti suurin osa sopivista rakennuksista oli ehjinä ja ympäröivä infrastruktuuri ennallaan.

Tanssi-intoisten mieliä eivät tunnu painaneen Lapin sodan tapahtumat, vaikka mikään lähteissä ei anna syytä olettaa, että Lapin tilannetta olisi väheksytytkään. Pohjois-Suomen sotatapahtumat olivat etäänntyneet kauas etelä-suomalaisten arjesta.¹⁹⁹ Tämä selittyy pääosin sillä, että suurimmat taistelut, Tornion valtaus ja Neuvostoliiton hyökkäys Petsamoon, olivat tapahtuneet jo edellisvuoden lokakuussa. Yhteenotot olivat huomattavissa määrin vaimenneet jo marraskuussa. Suomalaisten taisteluinto Lapissa oli heikko ja turhia riskejä vältettiin.²⁰⁰ Seuraavana keväänä Saksan ja liittoutuneiden taistelut saattoivat viedä huomion vielä kauemmas Lapin tapahtumista, sillä suomalaiset ymmärsivät, että maailmanpolitiikan ratkaisun hetket käydään kaukana Suomen maaperältä.

¹⁹⁶ Näre 2008b, 20.

¹⁹⁷ Kirves, Kivimäki, Näre & Siltala 2008, 226.

¹⁹⁸ Meinander 2009, 275.

¹⁹⁹ Kivimäki & Männistö 2016, 77.

²⁰⁰ Meinander 2009, 316-317.

Aivan täydellistä tanssin vapauttaminen ei vuodenvaihteessa ollut. Ravintolatanssi jäi yhä sallimatta. Uutisointi sen suhteen oli sekavaa, mutta aikalaisilla oli selvästi käsitys, että myös ravintoloissa saisi tanssia hetkenä minä hyvänsä, kunhan vain verotuskysymys saataisiin ratkaistua.²⁰¹ *Suomen Sosialidemokraatti* uutisoi helmikuun lopulla, että lupa ravintolatanssiin olisi myönnetty²⁰², mutta *Helsingin Sanomat* kiirehti seuraavana päivänä kumoamaan tiedon. Anniskeluravintoloissa tanssi pysyi toistaiseksi kiellettyinä, eikä ollut tiedossa oliko muutoksia tulossa lähiaikoinakaan.²⁰³ Tämä arvio osoittautui oikeaksi, sillä ravintolatanssi vapautettiin vasta syyskuussa 1948.²⁰⁴

²⁰¹ Ks. esim. Tanssioikeuksia laajennetaan, HS 28.12.1944; Tanssioikeus kohdakkoin entisessä laajuudessa, US 29.12.1944; Tanssia anniskeluravintoloihin, SSd 4.1.1944.

²⁰² Tanssivero anniskeluravintoloille, SSd 23.2.1945.

²⁰³ Ei ravintolatanssia ainakaan toistaiseksi, HS 24.2.1945.

²⁰⁴ Pesola 1996, 112.

3 Tanssi uhkaa kansakunnan ryhtiä

3.1 Isänmaan vakavat kasvot

Tanssin asteittainen vapauttaminen ei herättänyt sanomalehtien palstalla näkyvää vastustusta syksyn 1944 kuluessa. 1945 alkuvuoden tanssikiihko oli kuitenkin osalle suomalaisista liikaa. *Uuden Suomen* mielipidepalstalla sankarivainajan nuori sisarus kirjoitti epäuskoisena havainnoistaan. Hän koki, että pyhimmät arvot oli poljettu maahan vakavin seurauksin. Näitä seurauksia olivat rikollisuus, huliganismi ja moraalitason laskeminen. Nimimerkki ”Paljon asiaa ajatellut” ei kyennyt ymmärtämään kevytmielistä ilottelua ja välitti lukijoille sankarivainajien pettyneet terveiset. Sodan uhrin oli hänen mukaansa unohdettu turhina ja Suomi syöksyisi tuhoon tanssien ja juoden. Hän kirjoitti ilonpidon olevan ”tanssia haudoilla”.²⁰⁵ Ilmaisua oli peräisin Mika Waltarin romaanista *Tanssi yli hautojen*, joka oli julkaistu edellisenä vuonna. Fiktiivisessä historiallisessa romaanissa käytettiin kyseistä ilmaisua henkilöiden paheksuessa tanssimista Suomen sodan jälkeen.²⁰⁶ Sama kielikuva tarttui muihinkin tanssin arvostelijoihin, sillä *Helsingin Sanomissa* Aapo Similä käyttää fraasia todetessaan, ettei vallitseva mieletön ja hengetön huvittelu ollut normaalia valtakunnan vakavan tilan takia. Hän piti ymmärrettävänä sitä, että pitkän tanssikiellon jälkeen nuorison tanssihalu läikkyi yli äyräiden, mutta Messuhallissa vietetyt villit karnevaalit olivat jo rienausta.²⁰⁷ Koska sankarivainajat olivat kuolleet eli antaneet uhrinsa koko kansan puolesta, oli osa ihmisistä sitä mieltä, että myös koko kansakunnan oli heitä yhdessä surtava.²⁰⁸ *Uuden Suomen* lukija oli havainnut tästä linjasta poikkeavan yksilökeskeisyyden nousun ja viittasi siihen kirjoittamalla antiikin Rooman Bacchus-jumalasta.²⁰⁹ Samaa retoriikkaa tanssin barbaarisuudesta käytettiin myös verrattaessa tanssi-intoa Barabbaksen irtipääsyyntä.²¹⁰

Osa ihmisistä on vastustanut tanssia aina ja vastustaa edelleenkin. Sodan aikana tiukimmat moraalikäsitkelyt yhdistyivät isänmaalliseen retoriikkaan. Esimerkki

²⁰⁵ LK: Kuinka voidaan huvitella?, US 13.1.1945.

²⁰⁶ Waltari 2009 (1944), 119, 135.

²⁰⁷ Y: Mieleöntä huvittelua, poliittista riehuntaa, HS 6.3.1945.

²⁰⁸ Kemppainen 2009, 107.

²⁰⁹ LK: Kuinka voidaan huvitella?, US 13.1.1945. Bacchus (kreikkalaisen mytologian Dionysos) oli mm. päihtyneen hurmion jumala.

²¹⁰ Helsinki tanssii, US 11.1.1945.

tällaisesta kristillis-isänmaallisesta ajattelusta on rovasti M. I. Kuusen tulkinta vielä sodan aikaisesta tanssivillityksestä:

”Huolimatta kaikesta siitä, mitä olemme kokeneet sodan aikana – siitäkin, että olemme saaneet pystyttää tuhansia nuorten sankareiden ristejä kirkkotarhoihimme – me jaksamme yhä taajemmin joukoin rientää huvittelupaikkoihimme. Me jaksamme tanssia, juopotella ja unhottaa Jumalan.”

Rovasti ihmetteli, miksi useammat kansalaiset eivät olleet nostaneet ”varoitushuutoa yhä yltyvää tanssivimmaa vastaan”.²¹¹ Aineistoni perusteella tulkitseen sodanjälkeisen tilanteen siten, että tanssi yksin ei saanut moniakaan näkyvästi hermostumaan, mutta tanssihuuma juuri päättyneen sodan kontekstissa ei saanut kaikkien ymmärrystä tai hyväksyntää osakseen. Eli kyse ei kaikille ollut niinkään väärästä toiminnasta, vaan kyseisen toiminnan ajankohdasta, mikä koettiin vallitsevassa tilanteessa sopimattomaksi.

Kuolonuhrien lisäksi muut sodan aiheuttamat seuraukset olivat tiiviisti läsnä ihmisten arjessa. Pääministeri Paasikivi nimesi itsenäisyyspäivän puheessaan 1944 Suomen haasteiksi uuden ulkopoliittisen tilanteen, sotakorvaustaakan, menetettyjen alueiden asukkaiden, sotainvalidien, -leskien ja -orpojen auttamisen sekä taistelun työttömyyttä vastaan.²¹² Näiden laajojen ongelmien takana oli tuhansittain henkilökohtaisia tragedioita, menetyksiä ja pelkoja, ja ne muodostivat sotatrauman, jota alkuperäisaineistossani kuvataan ilmaisulla ”ajan vakavat kasvot”.²¹³ Aikalaisten kokemusmaailmassa oli 1944 solmittu *välirauha*. He eivät voineet olla varmoja, että rauhasta tulisi pysyvä. Tuoreessa muistissa oli talvisodan jälkeen solmittu välirauha, joka ei ollut kestänyt pitkään. Arkeen kuului siis jatkuva väkivallan uhka. Tämä epävarmuus tulevasta sekä kaikki sodan aiheuttamat ongelmat saivat osan ihmisten mielialoista äärimmäisen vakaviksi.

Sodan trauma ei siis väisty heti rauhaan palattaessa. Tutkimuksissa on todettu, että valtion, sotilaiden tai siviilien siirtyminen rauhan aikaan ei välttämättä tapahdu samassa tahdissa kuin rauhansopimuksia solmitaan. Sota voi ”jäädä päälle” pitkäksikin aikaa

²¹¹ Kuusi 1942, 37.

²¹² Karonen 2006, 13.

²¹³ Ks. esim. Eero: ”Ajan kasvot” ja nuoriso, HS 8.2.1945.

rauhan saavuttamisen jälkeen.²¹⁴ Toiset tarvitsivat enemmän vakuuttelua elämän jatkumisesta kuin toiset. Ihmiset kohtasivat päinvastaisia vaatimuksia samanaikaisesti. Yhtäältä piti muistaa, toisaalta unohtaa.²¹⁵ Unohtamista tarvittiin, jotta pystyttiin palaamaan työhön ja perhe-elämään sekä järjestämään oma elämä ja aloittamaan jälleenrakennus, mutta samaan aikaan muistot olivat vielä hyvin tuoreet. Oli yksilöllistä, miten nopeasti kukin pystyi irrottautumaan sodan aiheuttamista ongelmista ja näkemään tulevaisuuden jälleen valoisana. Se, että toiset näyttivät jättävän sodan haavat nopeasti taakseen, aiheutti syvää mielipahaa ja pahennusta niissä, jotka olivat vielä tiiviisti kiinni omissa haavoissaan. Aikalaiset eivät nähneet, että myös tanssi-into oli sotakokemusten purkamista. Osalle oli mahdotonta tai ainakin vaikea ymmärtää kenenkään ilonpitoa, sillä he kokivat sen uhkana isänmaalle joko suoraan tai lieveilmiöiden myötä, ja viime kädessä siis loukkauksena sodan uhreja kohtaan.

Helsingin Sanomien pakinoitsija Eerokin käytti kielikuvaa ”ajan vakavista kasvoista”. Hän oli kuitenkin sitä mieltä, että isänmaallisuuden nimissä harjoitettu toivottomuusmielialan levittäminen ei olisi tarpeen nuorille eikä vanhoille. Iloinen mieli oli elämänhalun merkki ja ainakin nuorison piti saada siitä nauttia. Eero myönsi, että tanssi-innostus oli välillä mennyt hieman liiallisuuksiin, mutta uskoi tilanteen tasaantuvan. Hän kritisoi tanssin vastustajia kohtuuttomista vaatimuksista ja halusi nuorison kulkevan aurinkoisin kasvoin haudankaivajan ilmeiden sijasta.²¹⁶ Eeron pakinan sekä Päivän piirtoja -pilakuvien perusteella päinvastaisen mielipiteen oli kirjoittanut Vaasa-lehdessä pakinoinut Veräjän Mikko.²¹⁷ Silti myös vakautta ja vakavuutta edustavat yhteisöt järjestivät tansseja, kuten esimerkiksi Helsingin Poliisit²¹⁸ ja Sotainvalidien Veljesliiton naistoimikunta, joka järjesti ”repäisevät karnevaalituntuiset” juhlat tansseineen ”vanhan hyvän ajan tyyliin”.²¹⁹ Tanssien avulla pyrittiin myös auttamaan hädänalaisia, kuten esimerkiksi eräissä Messuhallin tansseissa kerättiin varoja Lapin rajaseudun lasten auttamiseksi.²²⁰

²¹⁴ Karonen 2006, 18.

²¹⁵ Haikari 2006, 269, 277.

²¹⁶ Eero: ”Ajan kasvot” ja nuoriso, HS 8.2.1945.

²¹⁷ Eero: Tanssi ja politiikka, HS 15.1.1945; Päivän piirtoja, HS 15.1.1945; Päivän piirtoja, HS 8.2.1945. Päivän piirrot olivat kuvittaja Oki Räisäsen käsialaa.

²¹⁸ Ks. esim. tanssi-ilmoitukset US 30.11.1944; SSd 30.11.1944.

²¹⁹ Tanssi-ilmoitus, SSd 25.11.1944.

²²⁰ Y: Jitterbug, HS 27.1.1945.

Sota kosketti suomalaisia tilastollisesti epätasaisesti. Koti- ja taistelurintama eivät olleet samansuuruisia eikä sukupuoli ollut jakautumisen yksiselitteinen tekijä. On arvioitu, että enimmillään noin 16 prosenttia suomalaisista oli rintamalla ja noin neljä prosenttia aivan etulinjassa kesällä 1944. Enemmistö aikuisista miehistä kuului kotirintamaan, sillä sodassa olivat lähes kaikki 18-35-vuotiaat miehet.²²¹ Kaikilla ei ollut sellaista läheistä rintamalla, jonka kuolema olisi koskettanut todella syvältä. Kuolleita surtiin kaikkialla maassa, mutta lähes satatuhatta kuolonuhria eivät olleet jakaantuneet alueellisesti tasaisesti. Koska koulutus- ja ammattitaitausta ratkaisi sotilaiden tehtävän rintamalla, seurauksena oli itä- ja pohjoissuomalaisten kouluttamattoman miesväen erityisen runsas kaatuneisuus. Surun ja trauman määrä oli siis erilainen eri puolilla Suomea eikä se koskettanut kaikkia perheitä tasa-arvoisesti. Sodan aikana ja sodan jälkeen korostettiin kuitenkin sotakokemuksen kollektiivista ja yhdistävää merkitystä.²²²

Rintamalla kuolema oli ollut jatkuvasti läsnä ja siihen oltiin jatkuvasti valmiina. Kuolema oli rintamatovereille kuitenkin hyvin nopea kokemus, sillä kaatuneet kuljetettiin nopeasti pois uusien miesten tullessa tilalle. Kotirintamalla kuolema oli rajumpi ja pitkäaikaisempi kokemus. Tyhjää paikkaa ei tullut kukaan täyttämään ja surua jouduttiin käsittelemään kenties lopun elämää. Kotirintamalla kuolema ei myöskään ollut yksityisasia, sillä kaatuneiden hautajaiset olivat omaisten lisäksi paikallisen yhteisön yhteisiä surujuhlia eli sota-ajan hautajaisiin osallistuivat nekin, jotka eivät omia läheisiä menettäneetkään.²²³ Näin saattoi näyttääkin siltä, että kaikki suomalaiset olisivat surijan roolissa.²²⁴ Sodan aikana lehdissä oli julkaistu sivukaupalla kuolinilmoituksia, erityisesti kesällä 1944, mutta jo samana syksynä sivut täyttyivät tanssi-ilmoituksista. Tanssi-innostus kontekstistaan irrotettuna koettiin varmasti repeämänä tästä yhteiseksi mielletystä surun ja vakavuuden rintamasta.

Kaatuneiden mielipidettä emme voi tietää, mutta miten sodasta palanneet miehet suhtautuivat tanssimiseen? Kaksi entistä sotilasta otti kantaa asiaan *Suomen Sosiaalidemokraatissa*. Molemmat olivat yksiselitteisesti tanssin puolestapuhujia. Viiden vuoden sotareissulta palanut lukija otti huomioon, että sodan tuomat murheet olivat

²²¹ Kivimäki & Männistö 2016, 70-71.

²²² Kivimäki & Männistö 2016, 170-171.

²²³ Meinander 2009, 205-206.

²²⁴ Kempainen 2009, 107.

monen mielestä seikkoja, joiden takia surutonta ja turmiollista tanssia ei saisi harrastaa. Sodan synnyttämistä haavoista huolimatta hän oli kuitenkin sitä mieltä, ettei viattomassa tanssissa ollut mitään turmiollista, päinvastoin. Viitaten tanssin vastustajiin hän käytti sanaa ”muutamat”.²²⁵ Tämä antaa aihetta olettaa, että tanssin vastustajat näyttäytyivät jo aikalaisten silmissä vähemmistönä. Kaksi vuotta Äänislinnan korpimetsissä viettänyt omalla nimellään kirjoittanut luutnantti Arvo Salminen syytti tanssin vastustajia vanhoillisuudesta ja surkuteltavasta ahdasmielisyydestä. Rintamalla ollessaan häntä oli koko ajan suututtanut tieto siitä, että kotiseudulla ei saatu vapaasti tanssia. Itse hän ei enää tanssia kaivannut, mutta salli sen ilon kernaasti muille. Hän toivoi tanssijoille rauhaa arvostelijoiden taholta ja muistutti vielä, etteiväthän tanssijatkaan puuttuneet muiden tapaan olla ja elää.²²⁶ Ensimmäinen lukija puolusti tanssia myös sillä argumentilla, että nimenomaan tanssi piti nuorison erossa muista paheista, jotka vaanivat kapakoissa ja ”katujen pimennoissa”.²²⁷ Samasta asiasta kirjoitti pakinoitsija Eero, kun hän kuvasi nuorison tanssikiellon aikana joutuneen viettämään aikaansa alkoholin ja epämääräisten luvattomuuksien lisäksi kielletyissä poliittisissa puuhissa.²²⁸

Edelleen *Helsingin Sanomien* yleisönosastolla lukija totesi sodan kuluttaneen ja väsyttäneen kansaa. Tämän seurauksena ryhti oli heikentynyt, mikä näkyi moraalien heikkenemisenä sekä rikollisuuden lisääntymisenä ja muina yhteiskunnan häiriöinä. Hän ei suoraan mainitse tanssi-innostusta, mutta vaatimus arvokkuuden ja hyvien tapojen noudattamisesta lienee koskenut huvielämäkin.²²⁹

Alkoholi oli suuri uhka ajan vakavuudelle ja arvostelijat yhdistivät sen tiiviisti tanssimiseen.²³⁰ *Uuden Suomen* lukija ilmaisi huolensa suomalaisten alkoholinkäytöstä. Hänen mukaansa oli häpeällistä, että kansan henkiset ja ruumiilliset voimat käytettiin synnillisen elämän ja itsekkään nautinnonhalun myötä maan tuhoamiseen rakentamisen sijaan.²³¹ Ennalta ehkäisevänä toimenpiteenä Alko oli sulkenut myymälänsä rintamamiesten kotiuttamisprosessin ajaksi marraskuun alkupuolelta 1944 lähtien. Myös

²²⁵ L: Tanssista, SSd 5.12.1944.

²²⁶ L: Vastinetta ”Kanttorille” ym., SSd 10.12.1944.

²²⁷ L: Tanssista, SSd 5.12.1944.

²²⁸ Eero: Tanssi ja politiikka, HS 15.1.1945.

²²⁹ Y: Ryhti on säilytettävä, HS 20.2.1945.

²³⁰ Ks. esim. Tahko: Tanssiasioihin, US 4.11.1944; Tanssin hurma, *Viuhka* 1/1945, 27.

²³¹ LK: Väkijuomista, US 16.10.1944.

anniskelu ravintoloissa lakkautettiin silloin toistaiseksi.²³² *Uusi Suomi* uutisoi 5.12.1944, että alkoholijuomien myynti ja anniskelu aloitettaisiin seuraavana päivänä Lapin lääniä lukuun ottamatta.²³³ Itsenäisyyspäivänä Alkon ovet pysyivät vielä kuitenkin kiinni eli kyse oli vasta seuraavasta arkipäivästä. *Suomen Sosiaalidemokraatti* uutisoi, miten ensimmäisenä myyntipäivänä kaikkien Helsingin Alkojen edustoille kertyi jonoa jo ennen liikkeiden aukeamista. Suurimmillaan jonoissa oli yli tuhat henkeä. Päivän aikana kaikki halukkaat eivät ehtineet ostoksille, sillä liikkeiden sulkemisaikaan jonoissa oli vielä suuria ihmisjoukkoja.²³⁴ Heti seuraavana päivänä lehdessä kerrottiin, miten juopuneiden määrä oli kaupungissa tuntuvasti kasvanut ja putkat pullistelivat talteen korjatuista.²³⁵ Mistään yhden viikonlopun hurmasta ei ollut kyse, sillä maaliskuussa 1945 eduskunnan raittiusryhmän kokouksessa todettiin huoltotoimenpiteiden kohteeksi joutuneiden alkoholistien määrän voimakkaasti lisääntyneen. Erityisesti naisten kasvanut osuus tässä joukossa huolestutti osallistujia.²³⁶

Vuonna 1945 alkoholin myynti lisääntyi 64 prosenttia litroissa ja 125 prosenttia rahallisesti mitattuna.²³⁷ Tutkimuksen mukaan ylivoimaisesti eniten viinaa juotiin sodan kauhujen synnyttämän ahdistuksen helpottamiseksi eikä ilonpidon maksimoimiseksi. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että aikalaiset eivät ottaneet tätä huomioon, vaan yhdistivät alkoholin vaarat erityisesti huvielämään. Tanssi ja alkoholi olivat asioita, jotka valtio ja osa kansalaisista halusi pitää visusti erillään toisistaan. Moni tanssin harrastajista ja puolustajistakin kuului tähän joukkoon.²³⁸ *Uuden Suomen* pakinoitsija Tahko piti itsestään selvänä, että alkoholi oli pidettävä kaukana tanssista. Hän vertasi alkoholin vaikutuksen alaisena seurustelua, tanssista puhumattakaan, rattijuopumukseen, mitä pitäisi vielä ankarammin ehkäistä ja valvoa.²³⁹ Samaan pelkoon perustui tanssin kieltäminen ravintoloissa vielä pitkään sodan jälkeen. Pahimmillaan tanssin ja alkoholin yhdistäminen johtaisi järjestyshäiriöihin ja sukupuolitautilien lisääntymiseen, kun taas toisten mielestä tanssi automaattisesti vähentäisi alkoholin nauttimista.²⁴⁰ Ikäviä esimerkkejä toki löytyi. Pyhäjärvellä järjestetyissä tansseissa oli alkoholia nautittu

²³² Vilkasta alkoholin kauppaa eilen, SSd 8.12.1944.

²³³ Alkoholijuomien myynti ja anniskelu aloitetaan huomenna, US 5.12.1944.

²³⁴ Vilkasta alkoholin kauppaa eilen, SSd 8.12.1944; Tarjamo 2006, 351.

²³⁵ Juopuneita runsaasti liikkeellä, SSd 9.12.1944.

²³⁶ Eduskunnan raittiusryhmän kokous, HS 10.3.1945.

²³⁷ Pulkkinen & Wist 2017, 237.

²³⁸ LK: Nuorison rappeutuminen, US 17.12.1944.

²³⁹ Tahko: Tanssiasioihin, US 4.11.1944. Nimimerkillä kirjoitti urheiluvaikuttaja Lauri ”Tahko” Pihkala.

²⁴⁰ Immonen 1948, 76.

ilmeisen runsaasti ja tilaisuus päättyi yleiseen tappeluun ja puukotukseen. Yksi mies kuoli ja toinen päätyi lääkärin hoitoon.²⁴¹ Toisaalta pakinoitsija Arijoutsu oli jo aiemmin puolustellut suomalaista luonnetta todeten, että aina tansseissa oli joku tullut lyödyksi tai jotakin rikotuksi ikään kuin maan tapaan olennaisesti kuuluen.²⁴²

Ryhdin heikkeneminen eli moraalinen löyhtyminen vaivasi koko väestöä, mutta toimenpiteet sen ehkäisemiseksi kohdistettiin erityisesti nuorisoon. Nuoriin vaikuttamalla haluttiin palauttaa sotaa edeltäneet arvot ja käyttäytymisnormit.²⁴³ Vain kaksi viikkoa aselevon solmimisen jälkeen *Suomen Sosiaalidemokraatti* nosti esiin maan kohtaloon ratkaisevasti vaikuttavan ongelman. Tämä ongelma oli nuorison henkinen ja moraalinen ryhti. Nuorisolla tarkoitettiin nimenomaan sodasta palaavia nuoria miehiä.²⁴⁴ Nuorten kansalaisten käytös vaikuttaa olleen suurennuslasin alla ja sitä pyrittiin ohjaamaan haluttuun suuntaan. Marraskuussa 1944 järjestettiin nuorisoseurojen maakunnallisten keskusseurojen sihteerien neuvottelukokous, jossa vahvistettiin alkuperäinen ohjelmajulistus. Sen mukaan seurojen tehtävänä oli nuorison kasvattaminen hyviksi ihmisiksi ja kunnan kansalaisiksi. Kokouksessa jouduttiin ottamaan kantaa tanssikysymykseen. Periaatteessa tanssia ei vastustettu, mutta ohjenuoraksi sovittiin, että tanssillisten tilaisuuksien järjestämisestä toistaiseksi pitäydyttäisiin, mikäli se vain suinkin olisi mahdollista. Tanssia olisi vältettävä niin pitkään, kunnes sota olisi loppunut ja haavoittuneet sekä invalidit olisivat palanneet koteihinsa ja sopeutuneet elämäänsä.²⁴⁵ Edelleen myös surevien ja kotinsa menettäneiden tunteet oli otettava huomioon, sillä heihin ei tekisi hyvää vaikutusta huvitilaisuuksien järjestäminen. Elämän tasaannuttua maassa tanssikysymykseen palattaisiin uudelleen.²⁴⁶ *Helsingin Sanomissa* siteerattiin edelleen Ilkka-lehteä, joka muistutti miten raskasta nuorisolle oli palata rauhaan. Vaarana oli kuitenkin ”vapauden muuttuminen vallattomuudeksi”.²⁴⁷

Tanssi-into on eittämättä laskettu tämän pelottavan vallattomuuden piiriin. Helmikuussa 1945 nuorisoseurajärjestöjen neuvottelukokouksessa jouduttiinkin toteamaan, että liian kevyt huvittelu sekä juopottelu olivat vallanneet alaa nuorison keskuudessa niin, että se

²⁴¹ Nurkkatanssit Pyhäjärvellä Haapamäen kylässä päättyivät yleiseen tappeluun, US 9.1.1945.

²⁴² Arijoutsu, HS 8.11.1944.

²⁴³ Tarjamo 2006, 374.

²⁴⁴ Nuorisoprobleemi astuu esiin, SSd 17.9.1944.

²⁴⁵ Nuorisoseurojen oltava uskollisia alkuperäiselle ohjelmalleen, HS 6.11.1944.

²⁴⁶ Tanssia nuorisoseuroissa ei vielä nykytilanteessa pidetä suotavana, US 6.11.1944.

²⁴⁷ Nuorisoseurojen lähitehtävistä, HS 17.11.1944.

vaikeutti nuorisoseuratyötä. Maan kaikille nuorisojärjestöille päätettiin lähettää vetoamus kevyen huvittelun vastustamiseksi.²⁴⁸ Maaliskuussa puhuttiin jo ”vaaranalaisesta tilasta”, johon nuoriso oli joutunut.²⁴⁹ Nuoriso haluttiin ohjata takaisin ”hyvien harrastusten”, kuten urheilun pariin.²⁵⁰ Suomen naisten liikuntakasvatusliitto järjesti ahkerasti piirileikkikursseja, sillä piirileikistä kaavailtiin tasavertaista kilpailijaa tanssille.²⁵¹ *Suomen Sosiaalidemokraatin* mielipidepalstalla ”piirileikkirouhotus” tuomittiin nykynuorison mielestä auttamattomasti vanhanaikaiseksi.²⁵² *Uuden Suomen* pakinoitsija Tahko halusi nähdä tanssin pelkkänä urheiluna ja siksi hän kehotti urheiluseuroja järjestämään tanssitilaisuuksia, joiden runkona olisi lämmittely, sykkeennosto ja jäähdyttely kunnan urheilusuorituksen tapaan.²⁵³

3.2 Siveetön tanssi

Pelko kansalaisten ryhdin eli moraalien heikkenemisestä liittyi alkoholinkäytön lisäksi rikollisuuden lisääntymiseen ja sukupuolimoraalien höltymiseen. Rikollisuus lisääntyikin sodan jälkeen niin, että sitä on jälkikäteen luonnehdittu rikollisuuskriisiksi. Erityisesti nuorten rikollisuus kasvoi nopeasti, mitä pidettiin hälyttävänä.²⁵⁴ Nuorison rappeutumisesta syytettiin myös valtiovaltaa. *Uuden Suomen* lukija huomautti tanssikiellon ja anniskeluravintoloitten välisestä ristiriidasta. Viattomasta tanssista oli seurannut kutsu käräjille, mutta ravintoloissa tapahtuva holtittomuus nautti lainsuojaa. Lukija toivoi maahan viihtyisiä ja raittiita ravintoloita, joissa nuoriso voisi tanssia.²⁵⁵ Myös pakinoitsija Eeron syyttävä sormi osoitti valtiovaltaa kohti. Hänen mukaansa tanssikielto oli ollut kasvatuksellinen virhe. Se oli ajanut nuoret laittomuuksiin eli osallistumaan nurkkatansseihin tai ehdottomasti pahempaan vaihtoehtona rikolliskoplien toimintaan.²⁵⁶

²⁴⁸ Kevyt huvittelu vaikeuttaa nuorisoseuratyötä, HS 4.2.1945.

²⁴⁹ Nuorisoviikko, HS 5.3.1945.

²⁵⁰ Nuoriso ohjattava terveeseen ja raittiiseen elämään, US 11.4.1945.

²⁵¹ Porsaita äidin oomme kaikki, US 18.2.1945.

²⁵² L: Vastinetta ”Kanttorille” ym., SSd 10.12.1944.

²⁵³ Tahko: Tanssiasioihin, US 4.11.1944.

²⁵⁴ Tarjamo 2006, 360-361; Näre 2008, 46-47.

²⁵⁵ LK: Nuorison rappeutuminen, US 17.12.1944.

²⁵⁶ Eero: Tanssi ja politiikka, HS 15.1.1945.

Tutkimuskirjallisuudessa rikollisaalto on tulkittu rintamalta kotiuttamisen aiheuttamana lieveilmiönä.²⁵⁷ Monet olivat kyvyttömiä jakamaan sanallisesti sota-ajan henkisiä ja fyysisiä kipuja, jolloin ne muutettiin toiminnaksi.²⁵⁸ Näin ollen tanssi-into ja sodan jälkeinen rikollisuuden kasvu perustuisivat samalle ilmiölle. Joillekin tanssi-into oli tätä sijaistoimintaa, joillekin taas rikollisuus. Jo sota yksinään vaikutti rikollisuuteen epäsuorasti, sillä se aikaansai aineellisia ja henkisiä muutoksia kansalaisissa. Sota-aikana niukkuus ajoi ihmiset omaisuus- ja säännöstelyrikosten pariin. Mustan pörssin kauppaa harjoitti noin kaksi kolmasosaa perheistä²⁵⁹ eli se oli niin yleistä, että jopa valtiovalta otti sen huomioon elintarvikeannoksia määrätessään. Kansan oikeustaju ei juuri tuominnut säännöstelyrikoksia.²⁶⁰ Sama ilmiö oli tapahtunut tanssikiellon rikkomisen suhteen. Nämä kertovat lain ja valtiovallan kunnioituksen vähenemisestä. On tutkittu, että pitkät sodat aiheuttavat kansakunnan moraalien heikkenemistä. Hävityt sodat saattavat suistaa maan epäjärjestykseen ja laittomuuteen.²⁶¹ Seksuaalirikoksia ja veronkiertoa lukuun ottamatta tanssit eivät sinällään aiheuttaneet rikoksia, mutta monesti ne lueteltiin samassa paheksuttavien asioiden listassa alkoholin ja rikollisuuden kanssa.²⁶² Tanssin uhka kohdistuikin nimenomaan seksuaalimoraalin rappeutumiseen.

Sota vaikutti naisten ja miesten välisiin suhteisiin suuresti. Henkinen ja fyysinen ero kesti pitkään.²⁶³ Miesten ja naisten pakotettu erillään olo sai aikaan sen, että sota-aikaan syntyi vahva seksuaalinen lataus. Rintamalla olijoiden mielissä kotiseutu erotisoitui vahvasti ja naimattomien sotilaiden kotilomiin liittyi suuria odotuksia ja paineita seksikokemusten hankkimisesta. Sotilaiden liiallista irrotteltua kotilomilla paheksuttiin, mutta toisaalta sitä katsottiin myös läpi sormien ajatellen, että se kuului asiaan rankkojen rintamakokemusten jälkeen.²⁶⁴ Etulinjan miehille nainen oli harvinainen ilmestys ja satunnaisista kohtaamisista riitti puhetta päiväkausiksi. Kohtaamiseksi riitti kättely, pelkkä kaukaa ihailu tai vain naisen äänen kuuleminen.²⁶⁵ Rintamalla jatkuva naisista haaveilu purkaantui rivoina puheina ja vähemmän tärkeät kokemukset jaettiin kaikkien kesken.²⁶⁶

²⁵⁷ Tarjamo 2006, 343.

²⁵⁸ Kirves & Kivimäki & Näre & Siltala 2008, 226.

²⁵⁹ Kivimäki & Männistö 2016, 85.

²⁶⁰ Turtola 2008, 228, 235.

²⁶¹ Jaakkola 2002, 195.

²⁶² Ks. esim. LK: Kuinka voidaan huvitella?, US 13.1.1945.

²⁶³ Näre 2008a, 11.

²⁶⁴ Kivimäki & Männistö 2016, 94-96.

²⁶⁵ Kirves 2010a, 88-89.

²⁶⁶ Näre 2008a, 22.

Samaan aikaan sotilaita jäyti jatkuva pelko oman vaimon tai tyttöystävän uskollisuudesta.²⁶⁷

Kotona naiset kaipasivat miehiään tai rakkautta ylipäänsä. Niukoissa oloissa rakkauden ja läheisyyden nälkä oli monesti suurempi kuin oikea fyysinen nälkä. Nuoret naiset myös pelkäsivät, että sodan jälkeen tulisi olemaan pula naimaikäisistä miehistä, ja siksi oli paineita puolison löytämiseen jo sodan aikana.²⁶⁸ Kuten miehetkin, naiset halusivat rakastaa puurtamisen ja itsekurin keskellä. Asia ei kuitenkaan ollut yhtä yksinkertainen kuin miesten kohdalla, sillä naisten ajateltiin olevan koko kansakunnan moraalinen selkäranka.²⁶⁹ Naisilta vaadittiin ehdotonta pidättyvyyttä, mutta miesten tarpeiden suhteen oltiin ymmärtäväisempiä.²⁷⁰ Miestenkin seksuaalikäyttäytymisestä oltiin huolissaan, mutta lähinnä sukupuolitautilien takia. Naisten seksuaalikäyttäytymisestä sen sijaan riippui moraalisesti ja poliittisesti puhdas Suomi, niin sodan aikana kuin tulevaisuudessakin.²⁷¹ Naisia pidettiin siis moraalisesti miehiä kehittyneempinä ja siten vastuullisempina suhteiden siveellisyydestä. Sotavuosina naisten tehtävä oli pysyä kansan moraalisena voimana ja symbolina. Naisten kehoihin liitettiin koko kansan puhtaus.²⁷² Esiintyi myös ajattelua, että naisten kauneus oli isänmaallisuutta. Liiallisuuksiin ei kuitenkaan saanut mennä pukeutumisen tai ehostuksen suhteen, sillä se oli merkki moraalisesta rappiosta ja loukkaus sankarivainajia kohtaan.²⁷³

Kirkon ja valtiovallan edellyttämät vanhat moraalikäsitteet törmäsivät sota-aikana uudenlaiseen asenteeseen. Kuoleman jatkuva pelko aiheutti osassa ihmisistä tarpeen elää ”kuin viimeistä päivää”, jotta saisi kokea mahdollisimman paljon ennen kuolemaa.²⁷⁴ Ihmiset elivät sotavuodet sukupuolimoraalin suhteen jännitteistä aikaa. Toisaalta ihanteena oli pidättyvyys, mutta toisaalta poikkeusolot loivat aikaisempaa enemmän houkutuksia luopua vanhoista normeista. Tunteet haluttiin tuoda avoimesti esiin, sillä kohtaaminen saattoi jäädä parin viimeiseksi. Siksi myös fyysisiin suhteisiin antauduttiin nopeasti.²⁷⁵ Erityisen ongelmallisena ja vaarallisena pidettiin suomalaisnaisten suhteita

²⁶⁷ Kirves 2010b, 105.

²⁶⁸ Kirves 2010b, 102-103.

²⁶⁹ Kivimäki & Männistö 2016, 96.

²⁷⁰ Näre 2016, 24.

²⁷¹ Kinnunen 2008, 26-27.

²⁷² Kinnunen 2014, 132-133.

²⁷³ Kirves 2010a, 89.

²⁷⁴ Näre 2008a, 9; Kirves 2010b, 104.

²⁷⁵ Kirves 2010b, 102-104, 108.

saksalaissotilaisiin. Suhteet tuomittiin lähes yksissä tuumin ja naisten koettiin loukkaavan rintamalla olevia miehiä, sankarivainajia sekä näiden omaisia. Laajasti ottaen puhuttiin koko kansakunnan häpäisemisestä.²⁷⁶ Vielä paheksuttavampina pidettiin naisten ja venäläisten sotavankien välisiä suhteita. Näiden suhteiden kautta vihollinen pääsi symbolisesti kansakunnan sisään naisten kautta. Määräyksistä ja tuomitsemisesta huolimatta suhteita solmittiin.²⁷⁷

Voidaan todeta, että vanhat moraalikäsitteet hylättiin monin paikoin jo sodan aikana eikä sitä täten voida lukea tanssimisen syyksi. Sodan jälkeen osa moraalittomiksi tulkituista ilmiöistä kiihtyi kiihtymistään. Sodan ja epävakaiset ajat lisäävät irtosuhteita ja sitä myötä sukupuolitautiltapauksien määrä kasvaa. Suomessa miesten kotiuttaminen sai tautitilastot huippuunsa. Kuppatautitapauksia oli ennen sotia todettu noin tuhat vuodessa, kun niitä 1946 todettiin jo lähes 5000. Tippuritapausten kasvu oli vielä huimempaa. Rauhanajan 6000 vuosittaista tartuntaa kasvoi 23 000 tapaukseen vuonna 1945.²⁷⁸ *Uusi Suomi* uutisoi Helsingin olevan kärjessä sukupuolitautiltartuntojen määrässä helmikuussa 1945.²⁷⁹ Irtosuhteiden myötä myös aviottomien lasten määrä lisääntyi.²⁸⁰ Sota oli kiihdyttänyt irtosuhteiden lisäksi myös avioliittoon astumista. Sodan jälkeen moni näistä ilmeisen pikaisesti solmituista liitoista päätyi eroon, josta Helsingin Sanomat uutisoi keväällä. Tilannetta pidettiin nuorten kohdalla synkkänä.²⁸¹ Sodan aikana seksuaalirikokset olivat vähentyneet²⁸², mutta sodan päätyttyä raiskaukset lisääntyivät huomattavasti.²⁸³

Moraalinvartijat olivat huolestuneet tanssin suosioista jo ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Silloistakin sotaa seurasi tanssikuume, jota vastustettiin samoilla argumenteilla kuin nyt. Pelättiin tanssikuumeen hävittävät lopullisesti ne pyhät arvot, jota jo olivat sodan takia järkkyneet. Eroottinen lataus on aina ollut osa tanssia johtuen vieraan ihmisen kosketuksesta ja läheisyydestä, jonka tanssi sallii.²⁸⁴ Sodan jälkeen tanssit eittämättä olivat monen moraalittomana pidetyn aktin tai suhteen kohtaamis- tai

²⁷⁶ Kinnunen 2014, 132.

²⁷⁷ Kinnunen 2008a, 27.

²⁷⁸ Laurent 2008, 85.

²⁷⁹ Sukupuolitautiltapaukset lisääntyneet läänissämme, US 27.2.1945.

²⁸⁰ Näre 2008a, 22.

²⁸¹ Runsaasti alaikäisten avioliittoja, HS 7.3.1945.

²⁸² Turtola 2008, 235.

²⁸³ Näre 2008a, 22.

²⁸⁴ Tikka & Tamminen 2011, 15.

tapahtumapaikkana, joten tanssin ja moraalittomuuden välillä oli yhteys. On oletettavaa, että mikäli ihmiset eivät olisi kokoontuneet tansseihin, he olisivat tavanneet toisiaan jossakin muualla, ravintoloissa kenties, joten seksuaaliset antautumiset olisivat tapahtuneet vain jossain toisessa ympäristössä. Lähdeaineistossani tanssin ja siveettömyyden suhdetta käsiteltiin kahden eri teeman ympärillä. Marraskuussa 1944 alkoi *Uuden Suomen* mielipidepalstalla tanssin vaarallisuudesta kertovan kirjasen ympärillä käyty keskustelu, mikä jatkui vielä *Viuhka*-nimisessä naistenlehdessä helmikuussa 1945.

Omalla nimellään kirjoittaneen Ensio Rislakin käsiin oli osunut *Tanssin hurma ja mihin se vie* -vihkonen. Jo ensimmäinen luku ”Tanssisalista helvettiin” paljastaa kirjan käsityksen tanssista. Rislakki ei pidätellyt inhoaan referoidessaan sanomalehden lukijoille kirjan sisältöä. Hän myöntää, että kirja oli kirjoitettu hyvässä tarkoituksessa, mutta lopputulos oli päinvastainen. Rislakki kuvaili kirjaa ällöttäväksi ja pornografiaa lähenteleväksi. Siksi hän epäili sen olevan suosittua lukemista nuorten poikien keskuudessa.²⁸⁵ Kyseessä oli rovasti M. I. Kuusen jo 1916 suomentama ja omilla selostuksillaan höystämä entisen tanssikoulun johtajan T. A. Faulknerin kirja. Maaliskuussa 1941 hän oli huomannut Suomen nuorison ”tanssin hurmaamana ja sokaisemana kiiruhtavan vaaraa huomaamatta turmiotansa kohti” ja hän pyytää lukijoita levittämään valaisevaa sanomaa, jotta he voisivat omalta osaltaan ”pelastaa sen, mikä vielä pelastettavissa on”.²⁸⁶ On selvää, että rovasti Kuusen vaikuttimet olivat kristillisessä moraalikäsitelyssä, mutta kirjan sivuilla se näkyy yllättävän vähän. Kirjassa mainitaan Jumala vain muutaman kerran²⁸⁷ ja Raamattuakin siteerataan vasta suomentajan omissa loppusanoissa yhden psalmin verran. Tanssin turmiollisuutta selitettiin ”sopimattomalla kiihoituksella”, jolle naiset altistuivat läheisten kosketusten ja siveellisyyttä loukkaavien asentojen myötä. Kukaan terve nainen ei voinut olla tätä kiihkoa tuntematta, vaan silloin hänen täytyi olla luonnonoikku. Miehet sen sijaan kuvattiin yksiselitteisesti ”ihmisperkeleiksi”.²⁸⁸

²⁸⁵ LK: Tanssiaisista helvettiin, US 21.11.1944. Ensio Rislakki oli kirjailija ja toimittaja.

²⁸⁶ Kuusi 1942 (1916), 6.

²⁸⁷ Ks. esim. Kuusi 1942, 21, 41.

²⁸⁸ Kuusi 1942, 18, 23; LK: Tanssiaisista helvettiin, US 21.11.1944.

Rislakille riensi vastaamaan nimimerkki Spectator, joka todisti oikeiden kristittyjen olleen ja aina pysyvän tanssia vastaan.²⁸⁹ Seuraavaksi kantaa otti ”Nuori maallikko”, joka totesi puheena olleen kirjan tarkoitetun lähinnä uskoville vanhemmille laajan yleisön sijaan. Hän oli kuitenkin kokemuksensa myötä samaa mieltä kirjan sisällön kanssa. Tanssiminen oli mahdotonta ilman eroottista kiihtymystä, ja jos joku moista väitti, hän joko valehteli tai ei ollut vielä saavuttanut sukukypsyyttä. Lukija myös mainitsee tanssin olleen seurustelumuotona itse saatanan keksintö.²⁹⁰ Samalla kannalla oli seuraava keskustelija Matti Tuovinen, joka kuului kirjan levittäjiin. Oman kokemuksensa lisäksi hän perusteli tanssin siveettömyyttä Ruotsissa ennen sotia tehdyn tutkimuksen tuloksilla, joiden perusteella maan tanssilavojen nuorison siveellinen tilanne oli ”surkea ja lohduton”.²⁹¹

Keskustelun aloittaja Ensio Rislakki palasi puolustamaan tanssijoita. Hän muisteli nuorempana tanssineensa, ja silloin oli ollut täysi työ pysyä tahdissa ja olla tallomatta partnerin varpaita. Hän ei muistanut kokeneensa minkäänlaisia ”synnillisiä ajatuksia” eikä ollut havainnut ”aistinhurmaa” tanssiparinkaan kasvoilla. Suomalaisilla puulattioilla meno oli hillittyä. Hän epäili, että tanssissa viehätti ehkä siveettömyyttä enemmän musiikki tai ihmiselle ominainen rytmillisen liikunnan halu. Tansseista saattoi joutua helvetin sijaan naimisiin, sillä nuorille ei ollut olemassa juuri muita tapaamispaikkoja ja siksikin heitä piti ymmärtää.²⁹² Seuraava vastaaja näki kaksi vaihtoehtoa, mikäli nuori tutustuisi *Tanssin hurma* –kirjaan. Toivottava vaikutus olisi hämmentyminen ja säikähtäminen, mikä pitäisi nuoren erossa tanssista, mutta vaikutus saattaisi myös olla päinvastainen ihastumisen myötä. Varmuuden vuoksi olisi siis parasta pitää kokematon nuori erossa kirjasta.²⁹³

Mielipiteenvaihto *Uudessa Suomessa* päättyy kirjan tekijän ja keskustelun aloittajan kommentteihin. Rovasti Kuusi kirjoittaa lyhyesti todeten, ettei vaara ollut mielikuvitusta, vaan pelottava todellisuus, jonka myötä jo lukemattomien nuorten elämä oli pilalla.²⁹⁴ Ensio Rislakki pysyi kannassaan ja torjui Kuusen ja tämän kannustajien väitteet tanssin

²⁸⁹ LK: Tanssiaisista helvettiin, US 29.11.1944.

²⁹⁰ LK: Tanssin hurma, US 4.12.1944.

²⁹¹ LK: Vastinetta kirjoitukseen ”Tanssin hurmasta”, US 6.12.1944.

²⁹² LK: Tanssin hurma, US 10.12.1944.

²⁹³ LK: Edelleen ”tanssin hurmasta”, US 12.12.1944.

²⁹⁴ LK: Ellen olisi vastuussa, US 30.12.1944.

turmelevuudesta. Rislakki syytti vastustajajoukkoa tanssin näkemisestä liian synkin värein.²⁹⁵ Keskustelu käytiin marras-joulukuussa jolloin tanssin vapauttamisen ensimmäinen askel oli tapahtunut. Tanssin innokkaat harrastajat eivät keskusteluun osallistuneet. Ehkä he nauttivat laillisesta tanssista niin täysin sydämin, ettei arvostelu himmentänyt iloa tai sitten syvästi uskonnollisten piirien paheksunta koettiin etäänntyneen niin kauas omasta kokemusmaailmasta, ettei siihen vaivauduttu edes vastaamaan.

Tanssin hurmaan liittynyt keskustelu ei kuitenkaan vielä ollut ohi. Aiheeseen tarttui naistenlehti *Viuhka*, jonka ensimmäisessä sodanjälkeisessä numerossa oli juttu, jossa pyrittiin selvittämään yleisön mielipide tanssin turmiollisuudesta. Toimitus tarkensi, että kyseessä oli nimenomaan tanssivan yleisön mielipide, sillä tanssia harrastamattomat ihmiset eivät olleet kokemattomuuttaan sopivia aiheesta mielipiteitensä ilmaisemaan. *Tanssin hurmaa* -kirjasta siteerattiin sivun verran, jotta lukijoille muodostui varsin selvä käsitys kirjan kannasta tanssimiseen. Tämän jälkeen seurasi ”tavallisten normaali-ihmisten” mielipiteitä tanssista.²⁹⁶ Satunnaisesta gallupkyselystä tuskin oli kyse, sillä haastateltavien ammatit viittaavat tarkoitushakuisuuteen. Vaikuttaa siltä, että haastateltavien suhteen pyrittiin mahdollisimman vakuuttavaan arvovaltaisuuteen.

Pääjohtaja Arvi Poijärvi tanssi itse mielellään ja piti tanssia loistavana ja kaikin puolin soveliaana seurustelumuotona. Hän epäili, että tanssin suosion salaisuus piili rytmin ja liikkeen synnyttämässä nautinnossa. Kuvanveistäjä Jussi Mäntynen ja kirjailija Toivo Pekkanen muistelivat aiempia tanssikokemuksiaan, eivätkä kokeneet osallistuneensa mihinkään hävettävään. He eivät olleet törmänneet sen ihmeempään kiihotukseen. Pekkanen tosin myönsi eroottisen kokemuksen jossain määrin liittyvän tanssimiseen, muttei uskonut sen johtavan turmioon. Hieman epäilevämmällä kannalla oli päätoimittaja Lempi Hanhisalo, joka kuitenkin halusi tuoda esille, ettei kuulunut tanssin vastustajiin, vaan oli nuorena tanssinut ja saattoi tanssia yhä. Hanhisalo pelkäsi, että joidenkin nuorten elämässä tanssista tulisi liian hallitseva tekijä, jolloin se syrjäyttäisi muut harrastukset. Hän pohdiskeli, miten kodinomaiset tanssit soveltuisivat nuorille parhaiten, mutta julkiset massatapahtumat voisivat olla liian vaarallisia. Viimeiseksi puheenvuoron sai oppikoulunuorisoa edustava teini T.L., joka oli ystävineen tutustunut *Tanssin hurma* -kirjaseen. Kirja oli tuottanut poikaporukalle monet naurut. Teini toivoi vanhemmalta

²⁹⁵ LK: Vastaukseni rovasti Kuuselle, US 31.12.1944.

²⁹⁶ *Tanssin hurma*, *Viuhka* 1/1945, 27.

väeltä ymmärrystä nuorten tanssihaluja kohtaan. Kyseessä oli yksinkertaisesti nuorten halu purkaa energia ja liikkua, jossa ei ollut mitään pahaa. Teini syytti likaisesta mielikuvituksesta niitä, jotka muuta kuvittelivat. Lopuksi hän vielä totesi olevan mahdollista, että joku nuori turmioon joutuikin, mutta ei siitä pitäisi tanssia syyttää.²⁹⁷

Toinen aineistossani esiintyvä siveellisyyskeskustelu liittyi ajan uutuustanssiin, jitterbugiin. *Helsingin Sanomissa* nimimerkki Tanssin ystävä aloitti kiivaan sananvaihdon aiheesta. Uusi tanssi ei ollut vakuuttanut lukijaa, vaan hän kutsui sitä tanssin irvikuvaksi, joka vei nuorison ”hurmahenkisen apinan asteelle”. Hän peräänkuulutti valtiovallan puuttumista asiaan ja toivoi, että jitterbug kiellettäisiin siveellisyysyistä.²⁹⁸ Tällaista kritiikkiä eivät tanssijat hyväksyneet. Nimimerkki R. S. pyysi suomalaisnuorisolle lisää aikaa oppia uusi vaikea tanssi. Hän kutsui arvostelijat ja tanssijat katsomaan ja ottamaan mallia ruotsalaisilta lajin mestareilta, jotka esiintyisivät pian Helsingissä. ”Jitterbugin ystävät” riensivät toteamaan, ettei siveellisyysyistä kieltämiseen ollut perusteita, sillä suurin osa tanssista tanssittiin ilman kosketusta partneriin. Kirjoittajat eivät pitäneet jitterbugia rappeutuneempuna kuin esimerkiksi tango. Kuitenkin he myönsivät, että Ruotsissa jitterbugiin liittyi tanssivuoroja, joita ei saisi päästää Suomeen. Jitterbugin ystävät käyttivät myös jo tutuksi tullutta argumenttia siitä, etteikö tanssiminen olisi kuitenkin parempi vaihtoehto nuorisolle kuin alkoholin parissa viihtyminen.

Nimimerkki Conga vaikutti olevan suorastaan tulistunut uuden muotitanssin arvostelusta. Hän ei kyennyt ymmärtämään ihmisten kykyä käsittää nuorten tanssivapautta. Hän piti jo ajatuksenakin naurettavana sitä, että demokraattisessa yhteiskunnassa ei olisi oikeutta ja vapautta tanssia juuri sellaisia tansseja kuin haluttiin. Jitterbugia lukija kuvaili moderniksi ja reippaaksi urheilutanssiksi.²⁹⁹ Seuraavaa kommentoija oli päinvastaista mieltä. Myös hän vertasi jitterbugin tanssijoita ”hurmahenkisiin apinoihin”. Jitterbugin ohella maahan oli rantautunut myös conga-niminen tanssi, joka sai vielä rajummat arvostelut. Tässä tanssissa lukijan mukaan sätkyteltiin raajoja, huudettiin ja karjuttiin niin, että tanssisali muuttui ”villiksi alkuasukaskyläksi”.³⁰⁰ Pakinoitsija Arijoutsu tarttui ajankohtaiseen

²⁹⁷ Tanssin hurma, *Viuhka* 1/1945, 27.

²⁹⁸ Y: Jitterbug, HS 22.1.1945.

²⁹⁹ Y: Jitterbug ja nuoriso, HS 30.1.1945.

³⁰⁰ Y: Jitterbug ja conga, HS 1.2.1945.

aiheeseen ja huvitti tai kauhistutti lukijoita pakinalla, jossa mielisairaalasta karannut pakkoliikkeinen potilas voitti vahingossa conga-kilpailut.³⁰¹

Keskustelu ei ottanut yhäkään laantuakseen. Jitterburgin ystäviä syytettiin tietämättömyydestä. Uudet muotitanssit saattoivat ennemminkin vetää nuoria alkoholin pariin, kuin siitä pois. Lukija oli nähnyt useammankin kerran humalaisia nuorukaisia tanssimassa jitterbugia. Se oli omiaan ”saattaakseen hiukan vanhemman ehkä sodassa viisastuneen miespolven veren kiehahtamaan”.³⁰² Yli kuukauden tauon jälkeen asiaan saatiin viimeinen kommentti, kun *Helsingin Sanomissa* mielipiteensä esittänyt lukija epäili jitterbugissa toteutuvan Rousseau’n takaisin luontoon -kehitysfilosofia, jossa ihminen palasi villien luonnonihmisten tasolle. Tämä oli mahdollista ainoastaan tanssisaleissa, sillä muualla samoin käyttäytyvä ihminen joutuisi ehkä poliisin haaviin.³⁰³ Vapun korvilla *Suomen Sosiaalidemokraatin* mukaan innostus jitterbugia ja congaa kohtaan näytti jo vaimenemisen merkkejä. Haastateltu kapellimestari ennusti, ettei niitä seuraavana syksynä enää kukaan tanssisi. Muotitanssien kehityskaarta kuvailtiin lausahduksella ”hetken kukoistus, sitten unohdus”.³⁰⁴

Tanssin pariin oli selvästi astunut entistä nuorempi ikäluokka, jonka tyyli ei kaikkia miellyttänyt. Keskustelusta paistaa läpi sukupolvien välinen kuilu. Muutamassa kirjoituksessa korostettiin nuorisoon suunnattua paheksuntaa kutsumalla heitä ”pitkätukkaisiksi”.³⁰⁵ Sodasta palanneet miehet olivat nuoria, mutta keskustelussa viitattiin vielä nuorempiin, alaikäisiinkin³⁰⁶ henkilöihin. Myös he olivat osallistuneet kotirintaman sotaponnisteluihin lapsuuden ja nuoruutensa vuosina, vaikka heidän maanpuolustuksensa jäi pitkälti tunnistamatta.³⁰⁷ Nyt he halusivat irtautua sotavuosista ja suuntautua tyystin erilaiseen tulevaisuuteen. Tanssin suosiossa näkyi myös nuorten tarve korostaa yksilöllisyyttään ja erottautua sodan käyneistä ikäluokista. Samalla jitterbugin suosio ennusti myös laajemman amerikkalaisvaikutteisen kulttuurin maihinnousua Suomeen³⁰⁸.

³⁰¹ Arijoutsu: Conga, conga, HS 3.2.1945.

³⁰² Y: Jitterbug, HS 10.2.1945.

³⁰³ Y: Jitterbug, HS 7.4.

³⁰⁴ Conga, SSd 29.4.1945.

³⁰⁵ Y: Jitterbug, HS 22.1.1945; Y: Jitterbugin ystävät, HS 10.2.1945.

³⁰⁶ Täysi-ikäisyyden raja oli 21 vuotta.

³⁰⁷ Kirves & Kivimäki & Näre & Siltala 2008, 221-222.

³⁰⁸ Näre 2008b, 39.

3.3 Tanssi ja talous

Tanssin taloudellinen merkitys ei ollut pieni, sillä jo pelkästään Helsingissä tuhannet ihmiset tanssivat joka ilta. Lähdeaineistossani asiaa pohdiskeltiin sekä yksilön että kansantalouden kannalta. Vuosien säännöstelytalous ei loppunut sodan päättymiseen ja rauhansopimuksen solmimiseen, vaan itse asiassa 1945 oli hyvin vaikea vuosi, sillä Karjalan peltojen menettämisen lisäksi katkesivat suhteet Saksaan, joka oli ollut tärkein ulkomaankauppakumppani.³⁰⁹ Tanssiin ei tarvittu elintarvikkeita, mutta siihen liittyi muita hyödykkeitä, joista oli huutava pula.

Ensimmäisenä kansanhuollon toimenpiteitä vaati *Suomen Sosiaalidemokraatin* lukija, joka oli havainnut, että Messuhallin tanssi-ilmoituksissa mainostettiin hyvin vahattua lattiaa.³¹⁰ Näin tapahtui esimerkiksi joulukuussa, jolloin ”lattia oli vahattu liukkaaksi erikoismenetelmällä”.³¹¹ Lukija ilmaisi närkästyksensä siitä, ettei kotitalouksille ollut mahdollista ostaa vahaa pitkiin aikoihin. Tärkeysjärjestys ei ollut oikea, jos vahaa riitti ”kaikenlaisten humpuukimestarien ja muiden kitkutustilaisuuksiin”.³¹² *Helsingin Sanomissa* nimimerkki ”Yhden puvun omistaja” oli sen sijaan huolissaan tanssilattioiden liiasta tungoksesta, joka aiheutti vaatteiden kulumista.³¹³ Häntä ystävällisesti neuvottiin jäämään kotiin, jolloin puvun lisäksi säästyisi mahdollisesti henki ja terveys, joiden epäiltiin olevan tanssitilaisuuksissa vaarassa.³¹⁴ Kankaasta ja nahasta oli valtava pula. Puiset kengät pystyttiin toisinaan päällystämään nahalla, mutta useimmiten oli tyydyttävä paperiin. Paperikengät eivät kestäneet kosteaa, joten nahkakengät olivat hyvin varjeltua omaisuutta.³¹⁵ Tämä huomattiin myös tanssiväen parissa. Innokkaimpien tanssijoiden paperipohjaiset kengät menivät puhki ja puupohjaiset poikki yhden yön aikana, joten toimenpiteisiin oli ryhdyttävä. Tanssikansa ryhtyi tällöin tanssimaan avojaloin, jotta kengät ja sukat säilyisivät ehjänä.³¹⁶ *Uuden Suomen* Olli pakinoi hurjasta kenkienkulutuksesta öisillä tanssilatioilla, mutta totesi ettei jalkinekysymys

³⁰⁹ Jaatinen 2008, 146. Lopullisesti säännöstely päättyi vasta vuonna 1954.

³¹⁰ L: Hyvin vahattu lattia, SSd 16.12.1944.

³¹¹ Ks. esim. tanssi-ilmoitus SSd 8.12.1944.

³¹² L: Hyvin vahattu lattia, SSd 16.12.1944.

³¹³ Y: Outoa liiketoimintaa, HS 21.2.1945.

³¹⁴ Y: Ystävällinen neuvo ”yhden puvun omistajalle”, HS 6.3.1945.

³¹⁵ Jaatinen 2008, 134-135.

³¹⁶ Päivän piirtoja, HS 15.1.1945.

todennäköisesti muodostuisi tanssijoille ongelmaksi, sillä missään ei näyttänyt olevan ”niin paljon hyvää tahtoa kuin tanssihaluisilla tanssimisen tahtomista”.³¹⁷

Kenkien ja vaatteiden lisäksi tanssiminen kulutti myös kukkaroa. Tammikuussa 1945 nimimerkki ”Tarkkailija” kiinnitti asiaan ensimmäisenä huomiota. Tanssilippujen hinnat olivat kohonneet huomattavasti verrattuna sotaa edeltäneeseen aikaan. Lukijan mielestä niin suurille hinnankorotuksille ei ollut perusteita, vaan hän epäili taustalla olleen järjestäjien politiikan. Liput tulisivat tanssi-innostuksen takia joka tapauksessa loppuunmyydyksi, joten tilannetta saattoi käyttää hyväkseen. Lukija vaati valtiovaltaa puuttumaan asiaan, sillä olihan se muitakin kohtuuttomia hinnankorotuksia suitsinut.³¹⁸ Täsmälleen samaa mieltä olivat ”Kaksi vanhaa”. He olivat pahoillaan nuorison puolesta, jonka vuosia patoutunutta tanssihalua käytettiin nyt hyväksi. Ennen sotia tanssien pääsymaksut olivat olleet 8-10 markkaa, mutta nyt ne olivat kohonneet 35-50 markkaan. Myös esimerkiksi elokuvalippujen hinnat olivat kohonneet, mutta eivät samassa suhteessa kuin tanssiliput.³¹⁹

Arvosteluihin vastasi tanssitilaisuuksien järjestäjä, joka perusteli hintojen korotuksia yleisellä hintatason nousulla. Vuokrat, orkesterien hinnat, poliisilupamaksut, järjestysmiesten palkkiot ja ilmoitushinnat sekä verot olivat nousseet niin rajusti, ettei tanssien järjestäjillä ollut muuta vaihtoehtoa kuin korottaa lippujen hintoja. Hän luetteli tarkkoja kuluja valaistuksen, äänentoiston, siivouksen ja lipunmyyjien kustannuksista, jotka tuli ottaa huomioon. Lisäksi hän totesi kyseessä olevan liiketoiminta, jolloin yrittäjän tuli varautua myös mahdolliseen tappioon.³²⁰ Ensimmäisenä tilannetta lehdessä arvostellut nimimerkki ”Tarkkailija” ei silti vakuuttunut esitetyistä laskelmista, vaan piti pääsymaksuja edelleen kohtuuttomina. Hän varoitteli tanssien järjestäjiä tulevista tappioilloista, sillä hän epäili nuorison patoutuneen tanssihalun pian laantuvan.³²¹ Tämä arvio ei kuitenkaan toteutunut, sillä tanssihalua kasvoi ja pysyi korkealla vielä koko 1950-luvunkin.³²²

³¹⁷ Olli: Tanssijalkineet, US 14.2.1945.

³¹⁸ Y: Tanssitilaisuuksien sisäänpääsymaksuista, HS 13.1.1945.

³¹⁹ Y: Kansanhuolto ja tanssien pääsymaksut, HS 16.1.1945.

³²⁰ Y: Tanssitilaisuuksien sisäänpääsymaksuista, HS 3.2.1945.

³²¹ Y: Tanssitilaisuuksien sisäänpääsymaksuista, HS 7.2.1945.

³²² Pesola 1996, 126.

Talosuutisia seuraavat kansalaiset olivat huolestuneet valtiovelan lisääntymisestä ja siitä seuraavista mahdollisista veronkorotuksista. He eivät tunteneet sääliä tanssihaluista nuorisoa kohtaan, vaan päinvastoin näkivät tilanteessa erinomaisen keinon kartuttaa valtion kassaa. Valtiota syytettiin hyväuskoisuudesta ja epätaloudellisesta toiminnasta, sillä se oli antanut itsensä menettää varmoja tulomahdollisuuksiaan. Tunnin verotonta tanssiaikaa vuoden 1944 lopulla kritisoitiin huonoksi taloudelliseksi päätökseksi. Muutamit *Helsingin Sanomien* lukijat olivat sitä mieltä, että tanssiaika olisi voinut olla pidempi, kunhan sitä olisi myös verotettu runsaalla kädellä. Mahdollisia verotuloja kutsuttiin kansan ”moraalisiksi lunnaksi”.³²³

Huviveroa koskevia päätöksiä tehdessä valtiiovallan ensisijainen pyrkimys ei ollut verotulojen kartuttaminen, vaan päätöksiä ohjasi valistushenki. Veropäätöksillä pyrittiin ohjaamaan kansalaisia ”henkisesti rakentavampien” harrastusten pariin. Vuoden 1945 alussa, kun tanssi vapautettiin, tunnin tanssia sisältävät iltamat jäivät verovapaiksi, kun taas pelkkien tanssien järjestäjät joutuivat maksamaan 40 prosenttia huviveroa pääsylippituloista. Vuoden lopulla vero korotettiin 50 prosenttiin.³²⁴

Verotuskysymyksellä oli erilaisia seurauksia suomalaisten vapaa-ajanviettoon. Verottomuutensa ansiosta iltamaperinne kukoisti, sillä se mahdollisti järjestävälle seuralle paremman tuoton. Ohjelmat säilyivät usein nimellisinä ja muodostivat vain kulissin tansseille viranomaisia varten.³²⁵ Verottomuus edellytti kulttuuriohjelmaa, mutta monesti ohjelmaosuudeksi tarjottiin pelkkää iskelmämusiikin esittämistä. Tämän nosti esiin muun muassa *Helsingin Sanomien* pakinoitsija Eero, jonka mielestä pelkkien iskelmien tarjoaminen kulttuurisena ohjelmanumerona oli ”vekkulipeliä”.³²⁶ Lopullisen päätöksen verokysymyksessä teki paikallinen nimismies tapauskohtaisesti. Tuon ajan esiintyvät taiteilijat ovat elämäkerroissaan muistelleet, miten ”kulttuurista” tuli kirosana, ja miten nimismiehiä oli tapana hämätä.³²⁷

”Jo ohjelman lupa-anomuksessa piti olla että ”Nyt laulaa Olavi Virta *Funi-culi-funi-cula*”. Ja nimismies ajatteli, että tuohan on hienoa. Jos taas olisi

³²³ Y: Miksi valtio antaa vetää itseään huulesta?, HS 9.12.1945; Y: Valtion tulojensaantimahdollisuuksista, HS 19.12.1944.

³²⁴ Pesola 1996, 117.

³²⁵ Pesola 1996, 121.

³²⁶ Eero: Iloa! Riemua! Tanssia!, HS 10.11.1944.

³²⁷ Pesola 1996, 121.

laittanut, että Olavi Virta laulaa *Katupoikien laulun*, niin ei perkele! Ei mitään verotonta!”³²⁸

Kansa rakasti kiertäviä ohjelmamaakareita, jotka halusivat tarjota yleisölle ”harmitonta leikinlaskua”. Sotavuosien jälkeen esiintyjät ja yleisö ”nauroivat yhdessä elämän hauskoille puolille, jos sen murheillekin”.³²⁹ Rintaman viihdekiertueilla ja sodan jälkeisissä iltamissa luotiin perusta seuraavan vuosikymmenen rillumarei-kulttuurille.³³⁰ Sota-aikana rintamalla olijoiden tahtoon kevyemmästä viihteestä ja iskelmämusiikista taivuttiin mielialojen ja sitä kautta taistelutahdon ylläpitämiseksi. Sodan jälkeen viralliset tahot halusivat palata aiemmalle linjalle korkeakulttuurin pariin. Kansanvalistajat ja kulttuuriälämyystö olivat halveksineet kautta linjan ja alusta saakka rahvaan huumorille pohjautuvaa viihdettä. He halusivat tukahduttaa sen, ja usein pyrkimys naamioitiin ”turmeluksen” estämiseksi. Varsinaiset kulttuurikahakat käytiin tämän tutkielman aikarajauksen jälkeen 1950-luvulla, mutta jännite oli olemassa heti sodanjälkeisessä Suomessa.³³¹ Ilmiö ei koskenut ainoastaan kulttuurin kenttää. Sodan aikana vallitsi konsensus ja solidaarisuus heikoimpien tukemisesta, kuten esimerkiksi lapsiperheiden taloudellisesta avusta.³³² Sodan päätyttyä yksimielisyys katosi ja valtion tulonsiirroista riideltiin jatkuvasti.³³³

Verottomuudesta huolimatta tanssit vetivät iltamia pidemmän korren. Sakari Pesola on todennut, että kansa ”äänesti jaloillaan”. Vaikka ihmisillä oli taloudellisesti tiukkaa, he olivat valmiita maksamaan koko illan kestävästä tansseista suurempia pääsymaksuja, kunhan vain saivat tanssia kunnolla. Tanssijärjestäjillä oli myös omat keinonsa kiertää veroja.³³⁴ *Helsingin Sanomien* lukija toi esille huomionsa, jonka mukaan lipunmyyjät jättivät antamatta pääsymaksun ostajille lipun kantaosaa, jotta sama lippu oli mahdollista myydä vaikka kuinka moneen kertaan saman illan aikana.³³⁵ Koska vero maksettiin myytyjen lippujen perusteella, mitä vähemmän lippuja ”myytiin”, sitä vähemmän veroa jouduttiin tilittämään. Vastauksena lukijan tekemään huomioon, viranomaisia kehoitettiin

³²⁸ Koski & von Bagh & Aarnio 1978, 83-84; Niiniluoto & Kärki 1982,122.

³²⁹ Pennanen & Mutkala 1994, 93, 96.

³³⁰ Pesola 1996, 122.

³³¹ Olkkonen 1996, 21, 39.

³³² Soikkanen 2002, 187-188.

³³³ Uljas 2012, 96.

³³⁴ Pesola 1996, 120.

³³⁵ Y: Outoa liiketoimintaa, HS 21.2.1945.

puuttumaan mainittuun rikollisuuteen.³³⁶ Niin silloin tällöin tapahtuikin, ja tanssien järjestäjiä sekä orkesterien jäseniä haastettiin käräjille veropetoksesta syytettynä.³³⁷

³³⁶ Y: Ystävällinen neuvo ”yhden puvun omistajalle”, HS 6.3.1945.

³³⁷ Tikka & Tamminen 2011, 201.

4 Lopuksi

Tutkielmassani halusin vastata kysymykseen suomalaisten suhtautumisesta tanssikiellon päättymiseen sotien jälkeen. Alkuperäislähteinäni toimivat *Helsingin Sanomien*, *Uuden Suomen* ja *Suomen Sosialidemokraatin* sivut. Tanssista uutisoitiin, esitettiin mielipiteitä sekä kirjoitettiin pakinoita, mistä voi päätellä sen olleen hyvin ajankohtainen ja näkyvä ilmiö sodanjälkeisessä yhteiskunnassa. Toki kaikkia suomalaisia sen ei voida väittää koskettaneen millään tavalla. Lähteistäni johtuen tutkielmassani korostuu pääkaupunkiseudun tilanne, mutta kehitys noudatti samaa suuntaa muissakin suurissa kaupungeissa sekä maaseudulla.

Kysymys tanssin hyväksyttävyydestä ei ilmestynyt keskusteluagendalle vasta sodan päätyttyä. Talvisodan aikana tanssikielto hyväksyttiin yhdessä tuumin, mutta jatkosodan aikana se kirvoitti keskustelua erityisesti pitkän asemasotavaiheen aikana. Sodan aikaista tanssimista eli tanssikiellon rikkomista on tutkittu jo aikaisemmin pro gradu -tutkielmassa³³⁸, joten oma työni keskittyi aikaan, jolloin sota oli suurimmassa osassa maata ohi, Lappia lukuun ottamatta. Aikarajaukseni alkupäässä eli taisteluiden päättymisestä ja rauhansopimuksen solmimisesta marraskuun 1944 alkuun saakka tanssiminen oli kielletty. Loppuvuoden sai tanssia tietyin rajoituksin, kun taas vuodesta 1945 tanssia ei enää rajoitettu ravintoloita lukuun ottamatta. Tutkielman aikarajauksen puitteissa tanssimisen status muuttui siis kielletystä sallituksi, laittomasta lailliseksi.

Pelkkien poliittisten päätösten tarkkaileminen ei kerro miten kansalaiset asiaan suhtautuivat. Jo sodan aikana havaittiin, ettei valtiovallan määräystä tanssikiellosta noudatettu sokeasti, vaan päätös tanssimisesta tehtiin yksilön omiin tarpeisiin perustuen. Tanssihalu oli usein suurempi kuin lainkuuliaisuuden ihanne. Ympäristön suhtautuminen nurkkatansseihin oli vaihtelevaa kautta Suomen. Viranomaistenkin toimenpiteet riippuivat viime kädessä heidän omasta henkilökohtaisesta näkökannastaan asiaan. Samaan aikaan kun joku langetti tanssista ankaria rangaistuksia, toinen riensi itsekin tanssilattialle tai ainakin antoi tanssimiselle hiljaisen hyväksyntänsä.

Tavallisten kansalaisten suhtautuminen näyttäytyi lähteideni perusteella hyvin kaksijakoisena. Mielipidekirjoituksissa todennäköisesti korostui kahden toisistaan

³³⁸ Suikkanen 2007.

kaukana olevien ääripäiden näkökulmat ja reagointi, kultaisen keskitien äänen ja toiminnan jäädessä varjoon. Tanssikiellon kumoaminen johti kahteen täysin vastakkaiseen ilmiöön eli tanssi-intoon ja sen vastustamiseen. Yhteistä niille oli sodan konteksti, josta molemmat kumpusivat.

Pitkien sotavuosien aikana ei oltu kärsitty vain elintarvike- ja hyödykepulasta, vaan sota rajoitti myös ihmisten vapaa-ajanviettomahdollisuuksia. Ravintolat ja kahvilat joutuivat supistamaan tarjontaansa, vaikka asiakkaista ei olisi ollut pulaa. Alkoholi- ja tupakka olivat vahvasti säännösteltyjä tuotteita, joten päihteiden avulla rentoutuminenkin vaati suunnitelmallisuutta. Viihdepulasta kasvoikin kotirintamaa ja taistelurintamaa korventava tekijä. Raskaan työn, ikävän ja pelon keskellä haluttiin myös pitäytyä mahdollisimman paljon rauhankaltaisessa elämässä ja varsinkin nuoret janosivat iloa elämäänsä. Tansseihin osallistuminen oli ollut luontainen tapa viettää aikaa ja seurustella ikätovereiden kanssa.

Myös rintamalla janottiin viihdettä erityisesti pitkien asemasotavuosien aikana. Valtiovalta tunnusti tämän tarpeen ja lähetti rintamalle runsaasti viihdyttäjiä, joiden tehtävänä oli ikäväätorjunta ja sen myötä taistelutahdon ylläpito. Esiintyjät edustivat suomalaisen kulttuurin kenttää laidasta laitaan. Korkea- ja kansankulttuurin edustajien kesken vallitsi sopusointu ja vahva halu osallistua viihdyttämisen avulla yhteiseen sotaponnisteluun. Yleisradiota kohtaan esitettiin vaatimuksia kevyen iskelmämusiikin lisäämisestä tarjontaan. Rintamaradiot toteuttivat sotamiesten toiveita kevyemmällä ohjelmallaan. Sodan päätyttyä tapahtui nopeasti jyrkkä jako arvostusta nauttivan kulttuurin ja ei-toivotun kansanviihteen kesken. Sota-ajan kevyt, mutta äärettömän suosittu viihde ja iskelmämusiikki haluttiin valtaapitävien taholta vaieta takaisin marginaaliin. Ilmiö ei koskenut vain kulttuuria, vaan sotavuosien yhteen hiileen puhaltamisen tyyntyminen oli havaittavissa myös esimerkiksi sosiaalipolitiikassa. Kansa ei kuitenkaan suostunut enää luopumaan omakseen kokemastaan viihteenlajista. Kulttuuriset yhteenotot kärjistyivät erityisesti 1950-luvulla, mutta vastakkainasettelu tulee vahvasti esiin jo tutkielmassani.

Väsytys säännöstelyyn ja pitkään sotaan korostuivat kesästä 1944 alkaen. Neuvostoliiton menestyksekkäs suurhyökkäys sai aikaan toivottomuuden aallon läpi maan. Kovia rauhanehtoja pelättiin, mutta toisaalta tilanne nähtiin niin toivottomana, että

rauhaan oltiin valmiita ehdoista huolimatta. Kesän taisteluiden vaimeneminen ja lopullinen tulitauko syyskuussa toivat rintamalle helpotuksen, joka nopeasti vaihtui kärsimättömyydeksi. Siviili-identiteetit alkoivat nousta esiin, jolloin yksilöllisyys alkoi vahvistua ohi rintamalla vallinneen yhteisöllisyyden ja kurin maailman. Armeijan kotiuttamisen viivästyminen oli monelle lähes sietämätöntä. Samaan aikaan kotirintama valmistautui ottamaan vastaan kauan poissaolleet miehet hämmentynein tuntein.

Tanssi vapautettiin ensin tunniksi ohjelmallisten iltamien jälkeen. Marras- ja joulukuussa 1944 patoutuneet tanssihalut pääsivät valloilleen. Iltamien ohjelmat eivät yleisöä juuri kiinnostaneet, vaan ainoastaan tanssilla oli merkitystä. Oikeisto oli tilanteeseen jokseenkin tyytyväinen, mutta vasemmisto protestoi vahvasti määräystä, jonka mukaan iltamien ohjelma ei saanut olla poliittista. Epäoikeudenmukaista tilannetta vaadittiin korjattavaksi välittömästi. Tunnin tanssiaika ei nostanut esiin kritiikkiä. Vastustajien mielestä se todennäköisesti koettiin siedettäväksi asiantilaksi tilanteessa, jossa perusteet tanssin kokonaan kieltämiselle olivat sodan päättymisen myötä poistuneet. Tanssijat taas nauttivat palautetusta vapaudestaan ja venyttivät tanssiaikaa luvattomasti mahdollisuuksien mukaan.

Kokoillan tanssit tulivat luvallisiksi vuoden 1945 alusta, jolloin alkoi tanssi-into, jota kiihkoksi ja huumaksikin voi nimittää. Ilmiön laajuudesta ja päivänpolttavuudesta kertoivat tanssi-ilmoitusten määrä ja pakinoitsijoiden huomiot. Sotavuosien raskaan fyysisen työn korvasi tanssi, jonka myötä kansalaiset pystyivät purkamaan niin henkisiä kuin fyysisiä paineitaan. Suomalaisena ominaisuutena pidetty puhumattomuus sopi saumattomasti tanssi-intoon. Toiminnan avulla pystyttiin käsittelemään sotakokemuksia. Valtiovaltakin kannusti toimintaan puhumisen sijaan, tosin toiminnalla se ei ollut tarkoittanut tanssimista vaan jälleenrakennustyötä. Tanssilattialla itsehillintä katosi ja elämänilo näkyi. Paine kuroa kiinni menetettyjä nuoruusvuosia oli suuri. Ilmiö ei ollut poikkeuksellinen toisen maailmansodan hävinneissä valtioissa. Tanssilattialla näkyi onnellisuus omasta selviytymisestä ja toivo paremmasta tulevaisuudesta. Kevään tanssi-intoa ei himmentänyt edes Lapin sota, joka oli yhä käynnissä. Taistelut olivat liian kaukana vaikuttaakseen etelä-suomalaisten arkeen.

Tanssikulttuurin raju muutos ei ollut kaikkien mieleen. Sitä kavahtivat ne, jotka tarvitsivat lisää aikaa toipua sotatraumasta. Aikalaisten termein ilmaistuna ”ajan kasvot”

olivat vielä liian vakavat kevytmieliselle huvittelulle. Rauhansopimuksen solmiminen ei automaattisesti pyyhkinyt pois sodan tuomia kärsimyksiä ja pelkoja. Osalle sota-ajan kokemukset olivat vielä niin vahvasti läsnä, että he kokivat tanssimisen loukkauksena kaikkia kärsineitä, viime kädessä sankarivainajia kohtaan. Yhteisöllisyyden nopea vaihtuminen yksilökeskeisyyteen ja omien mielihalujen toteuttamiseen herätti monissa laajaa pelkoa. Pelättiin, että osa kansasta ajaisi toiminnallaan koko maan tuhoon. Halu palauttaa sota edeltäneet arvot ja moraalitörmäsivät rajusti lieveilmiöihin, joita tanssin pelättiin aiheuttavan.

Tanssi ei kuitenkaan ollut syytä moraalin heikkenemiseen, vaan moraalitörmäsi jo sodan aikana. Sota synnytti asennetta, jonka mukaan haluttiin ”elää kuin viimeistä päivää”. Tämä ja läheisyyden kaipuu alensivat kynnystä seksuaalisuhteiden solmimiselle. Sodan jälkeen nimenomaan tanssit yhdistettiin löyhään seksuaalimoraaliin ja liialliseen alkoholinkäyttöön. Erityisesti uusia muotitansseja pidettiin siveettöminä ja todisteena tanssin turmiollisuudesta nuorison keskuudessa.

Valtiovalta pyrki ohjaamaan suomalaisia sivistyneempien harrastuksien pariin. Keinona käytettiin tansseihin kohdistunutta veropolitiikkaa. Huviveroa kiristämällä kansa haluttiin ohjata kulttuuristen ohjelmien pariin. Kansa tahtoi kuitenkin aivan erilaista ajanvietettä kuin mitä viralliset tahot olivat suunnitelleet. Lopulta edes kalliimmat pääsyliput eivät estäneet suomalaisia nauttimasta koko illan kestävästä tansseista.

Aineistoni perusteella tanssin vastustajien ääni vaimeni tutkimusajankohdan loppua kohden. Se antaa vaikutelman, että he jäivät selvään vähemmistöön ja sen myötä siirsivät keskustelun kenties toisille areenoille, kuten esimerkiksi kirkollisiin piireihinsä. Tanssin suosio jatkoi nousuaan tutkimusrajaukseni jälkeenkin. Jonkinlaisena kliimaksina voidaan pitää helatorstaina 1945 Skdl:n, sosiaalidemokraattien ja Maalaisliiton järjestämiä rauhantansseja, jolloin kymmenet tuhannet suomalaiset pistivät tanssiksi Rautatientorilla.³³⁹ Sodan jälkeinen tanssi-into synnytti Suomeen tanssikulttuurin, jossa tanssista tuli luonnollinen tapa toteuttaa suomalaisuutta etenkin kesäisillä tanssilavoilla.

³³⁹ Tikka & Tamminen 2011, 204.

Lähteet

Suomen asetuskokoelma (SAk):

Asetus julkisista huveista maaseudulla annetun asetuksen muuttamisesta n:o 684/1943.

Sisäasiainministeriön päätös julkisten huvien toimeenpanoa rajoittavista yleisistä määräyksistä n:o 447/1939.

Sisäasiainministeriön päätös julkisten huvien toimeenpanoa rajoittavista yleisistä määräyksistä n:o 514/1941.

Sisäasiainministeriön päätös julkisten huvien toimeenpanoa rajoittavista yleisistä määräyksistä n:o 764/1944.

Sanoma- ja aikakauslehdet:

Helsingin Sanomat (HS) 1.9.1944 – 30.4.1945.

Suomen Sosialidemokraatti (SSd) 1.9.1944 – 30.4.1945.

Uusi Suomi (US) 1.9.1944 – 30.4.1945.

Anom.: Tanssin hurma. *Viuhka*, nro 1/1945, Lehtiyhtymä, Helsinki 1945, 26-27.

Aikalaiskirjallisuus:

Kuusi, M.I.: *Tanssin hurma ja mihin se vie*. 2. painos, Kuva ja Sana, Helsinki 1942 (1916).

Immonen, Erkki J.: Tanssi ja anniskelu. *Alkoholiliikkeen aikakauskirja 1948-49*, N:o 3, Oy Alkoholiliike Ab, Helsinki 1948.

Waltari, Mika: *Tanssi yli hautojen*, 13. painos, Wsoy, Helsinki 2009 (1944).

Sekundaarilähteet:

Favorin, Martti & Heinonen, Jouko (toim.): *Kotirintama 1941-1944*.

Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1972.

Koski, Markku, von Bagh, Peter & Aarnio, Pekka: *Olavi Virta. Legenda jo eläessään*. Wsoy, Helsinki 1978.

Niiniluoto, Maarit: *Esa Pakarinen. Hanuri ja hattu*. 3. painos, Wsoy, Helsinki 1981.

Niiniluoto, Maarit & Kärki, Toivo: *Toivo Kärki. Siks oon mä suruinen*. Tammi, Helsinki 1992.

Paajanen, Manu: *Jätkäviihteen kuninkaat*. Tietolähde Oy, Helsinki 1998.

Pennanen, Jukka & Mutkala, Kyösti: *Reino Helismaa. Jätkäpoika ja runoilija*. Wsoy, Helsinki 1994.

Tikka, Marko & Tamminen, Toivo: *Tanssiorkesteri Dallapé. Suomijatsin legenda 1925-2010*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1302, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011.

Tutkimuskirjallisuus:

Ahlgren, Anneli: *Tanssimusiikki Tampereella vuosina 1945-1955*. Etnomusiologian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, 1988.

Alasuutari, Pertti: *Laadullinen tutkimus 2.0*. Viides painos, Vastapaino, Tampere 2014 (1993).

Haataja, Lauri: *Sotavoimat rauhan kannalle. Itsenäisyyden puolustajat – Rintamalla*. Toim. Lauri Haataja. Weilin+Göös, Helsinki 2002, 318-323.

Haavio-Mannila, Elina & Snicker, Raija: *Päivätanssit*. Wsoy, Helsinki 1980.

Haikari, Janne: *Kun sota loppuu mutta velvoitteet jatkuvat. Kun sota on ohi – Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*. Toim. Petri Karonen ja Kerttu Tarjamo. Historiallinen Arkisto 124, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 266-309.

Hakulinen, Kerkko & Yli-Jokipii, Pentti: *Tanssilavakirja*. AtlasArt, Helsinki 2007.

Henttonen, Veli-Matti: *Malja musiikille. Salon seudun tanssi- & viihdemusiikin historia*. Salon Tanssi- ja viihdemusiikkiseura ry, Salo 2000.

- Häyrynen, Antti: Soitellen sodassa. *Sodassa koettua: Yhdessä eteenpäin*. Toim. Martti Turtola et al. Wsoy, Helsinki 2009, 137-141.
- Jaakkola, Risto: Rikollisuus. *Itsenäisyyden puolustajat – Koririntamalla*. Toim. Lauri Haataja et al., Weilin+Göös, Helsinki 2002, 195-199.
- Jaatinen, Satu: *Kortilla korviketta. Säännöstelyä ja selviytymistä pula-ajan Suomessa*. Multikustannus, Helsinki 2004.
- Jaatinen, Satu: Ruoka ja kulutustarpeet sotivassa Suomessa. *Sodassa koettua: Arkea sodan varjossa*. Toim. Martti Turtola et al. Wsoy, Helsinki 2008, 115-131, 134-149.
- Jalkanen, Pekka & Kurkela, Vesa: *Populaarimusiikki. Suomen musiikin historia*. Wsoy, Helsinki 2003.
- Kananen, Jorma: *Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 176, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Jyväskylä 2014.
- Karonen, Petri: Kun rauha tuo omat ongelmansa. *Kun sota on ohi – Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*. Toim. Petri Karonen ja Kerttu Tarjamo. Historiallinen Arkisto 124, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 9-22.
- Kemppainen, Ilona: Uhrautuminen isänmaalle. *Sodassa koettua: Yhdessä eteenpäin*. Toim. Martti Turtola et al. Weilin+Göös, Helsinki 2009, 106-107.
- Kinnunen, Tiina: Naiset, kansakunta ja moraalit sota-ajan Suomessa. *Sodassa koettua: Arkea sodan varjossa*. Toim. Martti Turtola et al. Wsoy, Helsinki 2008a, 26-27.
- Kinnunen, Tiina: Nauru sodassa. *Sodassa koettua: Arkea sodan varjossa*. Toim. Martti Turtola et al. Wsoy, Helsinki 2008b, 132-133.
- Kinnunen, Tiina: Villiintyneet turkulaisnaiset ja kansakunnan moraalit. *Elämää sotavuosien Turussa 1939-1945*. Toim. Pertti Grönholm, Pirkko Kanervo, Olli Kleemola ja Antti Nyqvist. Turun Historiallinen Arkisto 64. Turun Historiallinen Yhdistys, Turku, 2014, 131-134.
- Kirves, Jenni: Pikkulottien ja lottatyttöjen vaativat tehtävät. *Sodassa koettua: Uhrattu nuoruus*. Toim. Sari Näre et al. Wsoy, Helsinki 2008, 99-137.

Kirves, Jenni: Kuvas seuraa mun matkallain. *Me puolustimme elämää. Naiskohtaloita sotakuvien takaa*. John Lagerbohm, Jenni Kirves ja Olli Kleemola. Otava, Helsinki 2010a, 86-99.

Kirves, Jenni: Suojaava rakkaus. *Me puolustimme elämää. Naiskohtaloita sotakuvien takaa*. John Lagerbohm, Jenni Kirves ja Olli Kleemola. Otava, Helsinki 2010b, 100-117.

Kirves, Jenni & Kivimäki, Ville & Näre, Sari & Siltala, Juha: Sodassa kasvaneiden tunneperintö. *Sodassa koettua: Uhrattu nuoruus*. Toim. Sari Näre et al. Weilin+Göös, Helsinki 2008, 213-241.

Kivimäki, Ville: *Murtuneet mielet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939-1945*. Wsoy, Helsinki 2013.

Kivimäki, Ville: Hämärä horisontti, avautuvat tulevaisuudet – Suomalaissotilaat ja syksyn 1944 tunnemaisemat. *Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944-1959*. Toim. Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen. 2. painos, Vastapaino, Tampere 2016a, 73-100.

Kivimäki, Ville: Uusi Suomi – Sotasukupolvi ja sodanjälkeinen aika. *Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944-1959*. Toim. Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen. 2. painos. Vastapaino, Tampere 2016b, 285-321.

Kivimäki, Ville & Männistö, Anssi: *Sodan särkemä arki*. Wsoy, Helsinki 2016.

Kurkela, Vesa: *Taistojen tiellä soiteltiin ja soiton tahdissa tanssittiin: varkautelaiset työväenilmat ja niiden musiikki työväen osakulttuurin kaudella*. Työväenmusiikki-instituutin julkaisuja 2. Jyväskylä 1983.

Kurkela, Vesa & Kemppe, Terho (toim.): *Soittaja pärjää aina – eteläpohjalaiset muusikot muistelevat*. Pilot kustannus Oy, Tampere 2005.

Kulomaa, Jukka: Rintamakarkuruus ja asepalveluksen pakoilu. *Itsenäisyyden puolustajat – Rintamalla*. Toim. Lauri Haataja et al. Weilin+Göös, Helsinki 2002, 280-283.

Lähtenmäki, Maria: Naiset kotirintaman töissä. *Itsenäisyyden puolustajat – Kotirintamalla*. Toim. Lauri Haataja et al. Weilin+Göös, Helsinki 2002, 168-177.

- Meinander, Henrik: *Suomi 1944. Sota, yhteiskunta ja tunnemaishetä. Suom. Paula Autio. Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki 2009.*
- Niemelä, Veikko V.: *Paritanssin pyörteissä. Otava, Helsinki 1998.*
- Niiniluoto, Maarit: *On elon retki näin. Eli miten viihteestä tuli sodan voittaja. Kirjayhtymä Oy, Helsinki 1994.*
- Niiniluoto, Maarit: *Viihdytystoiminta valoi uskoa huomiseen. Itsenäisyyden puolustajat – Kotirintamalla. Toim. Lauri Haataja et al. Weilin+Göös, Helsinki 2002, 212-223.*
- Näre, Sari: *Naiset ja miehet sodan pyörteissä. Sodassa koettua: Arkea sodan varjossa. Toim. Martti Turtola et al., Weilin+Göös, Helsinki 2008a, 9-31.*
- Näre, Sari: *Nuoruus sodan hävityksessä. Sodassa koettua: Uhrattu nuoruus. Toim. Sari Näre et al. Wsoy, Helsinki 2008b, 9-39.*
- Näre, Sari: *Sotilaspojat ja poikasotilaat maansa puolesta. Sodassa koettua: Uhrattu nuoruus. Toim. Sari Näre et al. Wsoy, Helsinki 2008c, 139-179.*
- Näre, Sari: *Sota ja seksi. Tammi, Helsinki 2016.*
- Olkkonen, Tuomo: *Rekiviisuista rillumareihin. Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa. Toim. Matti Peltonen. Historiallinen Arkisto 108, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1996, 21-41.*
- Peltonen, Matti: *Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltoakimentaliteetti. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1997.*
- Perko, Touko: *Sanomalehdistö sodan ja säännöstelyn puristuksessa 1939-1949. Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle. Toim. Päiviö Tommila. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988.*
- Pesola, Sakari: *Tanssikielloista lavatansseihin. Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa. Toim. Matti Peltonen. Historiallinen Arkisto 108, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1996, 105-126.*
- Pihkala, Erkki: *Kansanhuollon aikaan. Itsenäisyyden puolustajat – Kotirintamalla. Toim. Lauri Haataja et al. Weilin+Göös, Helsinki 2002, 84-99.*
- Pilke, Helena & Kleemola, Olli: *Elämää juoksuhaudoissa. Sotilaiden hovit ja harrastukset jatkosodan rintamalla. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2015.*

- Porvali, Seppo: *Suomi sodassa – Laulut autoivat*. Readme.fi Oy, Helsinki 2017.
- Pulkkinen, Johanna & Wist, Mika: *Viinalla terästetty sota – Alkoholi sotavuosina 1939-1944*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2017.
- Sedergren, Jari: Suomalainen elokuva ja radio sotavuosina. *Sodassa koettua: Yhdessä eteenpäin*. Toim. Matti Turtola et al. Wsoy, Helsinki 2009, 176-197.
- Sillanpää, Merja: *Säännöstelty huvi. Suomalainen ravintola 1900-luvulla*. Bibliotheca historica 72. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2002.
- Soikkanen, Hannu: Sodan hinta. *Itsenäisyyden puolustajat - Kotirintamalla*. Toim. Haataja Lauri. Weilin+Göös Oy, Helsinki 2002, 186-193.
- Suikkanen, Merita: *Tanssin kiellettyä hurmaa. Jatkosodan tanssikielto, nurkkatanssikulttuuri ja kiellon seuraukset*. Suomen historian pro gradu –tutkielma. Turun yliopisto, 2007.
- Suikkanen, Merita: Kiellettyjen tanssien hurmaa. Jatkosodan tanssikielto ja nurkkatanssikulttuuri. *Häkäpöntöistä nurkkatansseihin. Arjen ilmiöitä sota-aikana*. Toim. Jarkko Keskinen, Suvianna Seppälä & Kari Teräs. Turun yliopisto, Suomen historian julkaisuja 2, Turku 2012, 58-110.
- Tarjamo, Kerttu: Kansakunnan tulevaisuutta pelastamassa. *Kun sota on ohi – Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*. Toim. Petri Karonen ja Kerttu Tarjamo. Historiallinen Arkisto 124, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 341-376.
- Teräs, Kari & Keskinen, Jarkko & Seppälä, Suvianna: Arki ja sota. *Häkäpöntöistä nurkkatansseihin. Arjen ilmiöitä sota-aikana*. Toim. Jarkko Keskinen, Suvianna Seppälä & Kari Teräs. Turun yliopisto, Suomen historian julkaisuja 2, Turku 2012, 7-25.
- Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo: *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia*. Oy Edita Ab, Helsinki 1998.
- Turtola, Martti: ”Suomalainen rehellisyys” koetuksella. *Sodassa koettua: Arkea sodan varjossa*. Toim. Martti Turtola et al., Wsoy, Helsinki 2008, 225-244.
- Uljas, Päivi: *Hyvinvointivaltion läpimurto*. 3. painos. Into Kustannus Oy, Helsinki 2012.

Väkevä, Tuomo: *Tanssien soittajista ja tanssipaikoista Lounais-Hämeessä 1917-1970*.
Forssan kustannus Ky, Forssa 1983.

Liitteet

LIITE 1

Tanssi-ilmoitukset 1.11.1944 – 30.4.1945

	Helsingin Sanomat
Marraskuu	113
Joulukuu	155
Tammikuu	235
Helmikuu	227
Maaliskuu	213
Huhtikuu	244

Lähteet: HS 1.11.1944 – 30.4.1945

LIITE 2

Tanssikouluilmoitukset 1.7.1944 – 30.4.1945

	Helsingin Sanomat
Heinäkuu	15
Elokuu	10
Syyskuu	8
Lokakuu	14
Marraskuu	11
Joulukuu	26
Tammikuu	25
Helmikuu	29
Maaliskuu	57
Huhtikuu	55

Lähteet: HS 1.7.1944 – 30.4.1945.